

«Котел» для мирних мешканців

Перешкоджання евакуації мирного населення під час збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях

Звіт підготовлений Центром Громадянських Свобод
та Українською Гельсінською спілкою з прав людини під егідою
Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»

**Відносно питань, які виникають щодо цього звіту,
або для висловлення зауважень та відгуків, будь ласка,
звертайтеся за адресою csl.com.ua@gmail.com**

Ця публікація була підготовлена в рамках проекту «Демократизація, права людини і розвиток громадянського суспільства», який виконується Програмою розвитку ООН Україні та фінансується міністерством закордонних справ Данії протягом 2013-2016 років. Думки, висновки та рекомендації належать авторам та упорядникам цього звіту та не обов'язково відображають погляди Міністерства закордонних справ Данії, Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй чи інших агенцій ООН.

«Цей звіт видано завдяки щедрій підтримці американського народу, наданій через Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту «Права людини в дії», який імплементується Українською Гельсінською спілкою з прав людини.

Відповідальність за вміст несуть автори і він не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Американський народ, через USAID, надає економічну та гуманітарну допомогу по всьому світу понад 50 років. В Україні допомога USAID надається у таких сферах як: економічний розвиток, демократія та управління, охорона здоров'я і соціальний сектор. Починаючи з 1992 р., Агентство США з міжнародного розвитку надало Україні технічну та гуманітарну допомогу на суму 1,8 мільярда доларів.

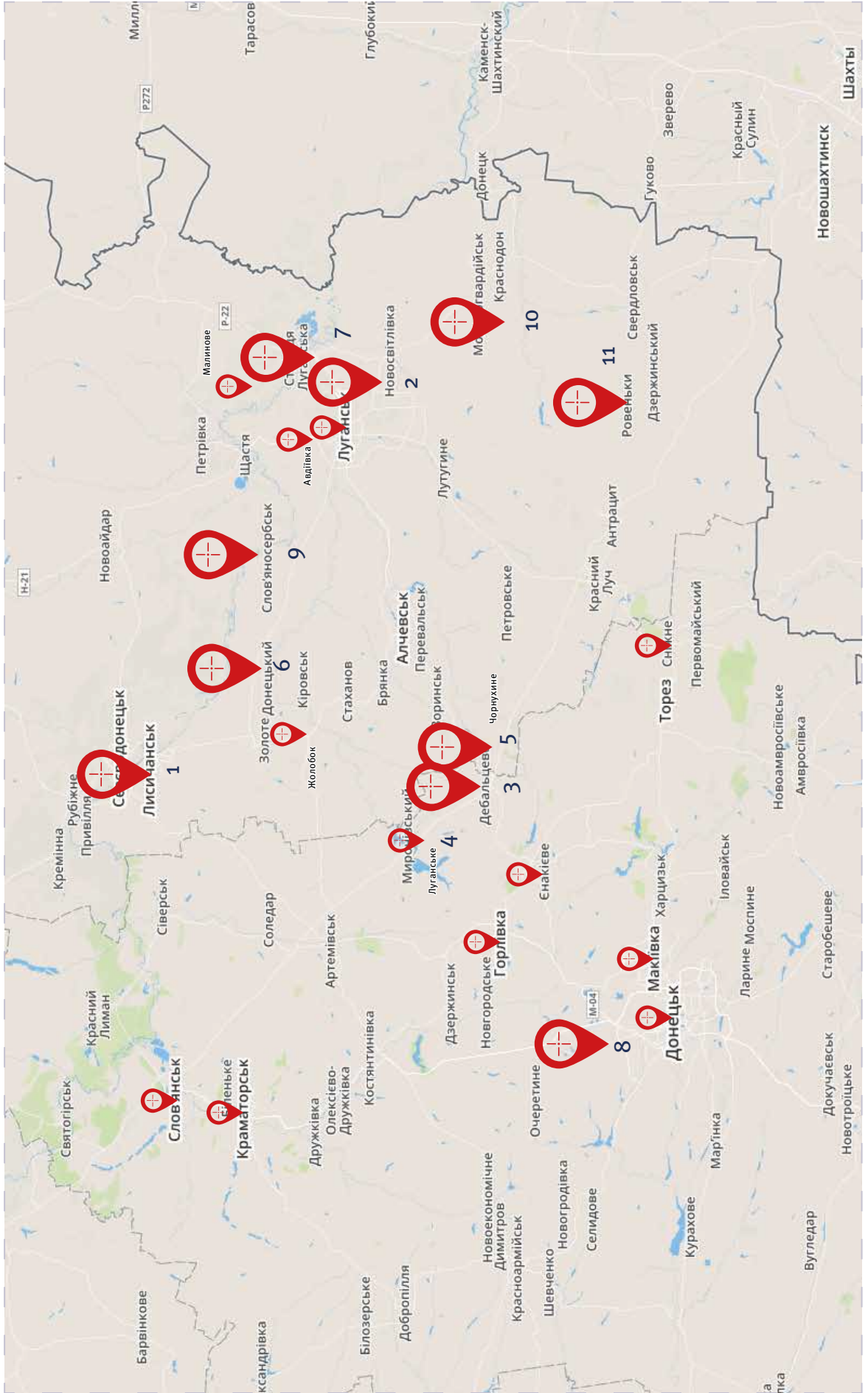
Детальнішу інформацію про програми USAID в Україні можна отримати на офіційному веб-сайті USAID <http://ukraine.usaid.gov> та сторінці у Facebook <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

Київ 2015

ЗМІСТ

Мапа згаданих населених пунктів	4
Вступ. Моніторингова група та окремі поняття	5
I. «Гуманітарні коридори»	6
II. Загальний контекст	8
III. Перешкоджання евакуації мирного населення	10
IV. Приклади перешкоджання евакуації мирного населення	14
1. Обстріли мирного населення під час звільнення Лисичанська 22-24 липня 2014 року	14
2. Новосвітлівка – Хрящувате , обстріл колони мирного населення в «гуманітарному коридорі», серпень 2014 року ...	19
3. Дебальцеве , обстріли місць збору для евакуації, 1 лютого 2015 року	21
4. Обстріл санітарного авто поблизу Луганського орієнтовно між 7 та 13 лютого 2015 року	26
5. Чорнухине , перешкоджання евакуації мирного населення 10 лютого 2015 року	26
6. Жолобок , перешкоджання евакуації мирного населення січень 2015 року	27
7. Станиця Луганська , перешкоджання виїзду мирного населення 17 березня 2015 року	28
8. Обстріли Авдіївки під час евакуації дітей у січні 2015 року	29
9. Використання евакуйованих дітей у пропагандистських цілях	30
10. Перешкоджання евакуації психоневрологічного інтернату у Слов'яносербську січень 2015 року	32
11. Перешкоджання евакуації вихованців інтернатних установ міст Краснодон та Ровеньки 2014–2015 роки	32

МАПА ЗГАДАНИХ У ЗВІТІ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ, ДЕ ВІДБУВАЛОСЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

ВСТУП

МОНІТОРИНГОВА ГРУПА ТА ОКРЕМІ ПОНЯТТЯ

Протягом березня-квітня 2015 року група моніторів ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД за підтримки УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ з прав людини в рамках діяльності Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі» проводила дослідження, в тому числі, здійснила кілька візитів на підконтрольні українському урядові території Луганської та Донецької областей.

Метою роботи Коаліції «СПРАВЕДЛИВИСТЬ ЗАРАДИ МИРУ НА ДОНБАСІ», до складу якої входить 14 громадських організацій та ініціатив, є документування та створення єдиної електронної бази даних, що в майбутньому може слугувати джерелом первинних відомостей про скоєні злочини в рамках національного і міжнародного розслідування, а також публікація регулярних тематичних доповідей стосовно порушень прав людини та обмежень основоположних свобод.

Метою представлено тут дослідження є вивчення ситуації з перешкоджанням евакуації мирного населення. Особлива увага моніторів була зосереджена на явищі обстрілів так званих «гуманітарних коридорів» (або, як їх іще називають, «зелених коридорів», через які мирні мешканці залишають місця інтенсивних вогневих сутичок), а також місць збору населення задля подальшої евакуації та іншим способом перешкоджання переміщенню мирного населення. Моніторингова група намагалася охопити весь період збройної ескалації, починаючи від літа 2014 року, звертаючись до окремих характерних випадків, про які нам стало відомо з відкритих джерел або в ході проведення дослідження.

Під час візитів на підконтрольні Україні території Луганської та Донецької областей монітори, окрім вивчення місць події (там, де до них є доступ), спілкувалися із внутрішньо переміщеними особами, жертвами та свідками обстрілів, їх родичами, місцевими правозахисниками та журналістами, волонтерами, військовими, спостерігачами міжнародних місій, а також із представниками органів місцевої влади та правоохоронних органів. Метою такого спілкування було з'ясування обставин, характеру та наслідків обстрілів, пошук свідків та жертв, з'ясування можливих причин вогневих атак на заборонені цілі та джерел здійснення цих обстрілів. Останнє, безумовно, потребує серйозних розслідувань у кожному з випадків окремо. Численні інтерв'ю були проведені також по поверненні групи до Києва. Усього опитано понад 70 осіб.

Як і раніше (у випадку з попередній звітом, присвяченим викраденням та катуванням людей на півночі Луганської області), частина співрозмовників, яка надала згоду на спілкування з моніторами, відмовилася називати своє ім'я, посилаючись на міркування безпеки; окремі особи, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, взагалі відмовляються від спілкування, навіть телефоном та на умовах анонімності, побоюючись, що їх можуть прослуховувати. Це видається закономірним, з огляду на триваючий збройний конфлікт із притаманним йому високим рівнем насильства і залякування, а також непрогнозованість подальшого розвитку подій, зокрема, ймовірність захоплення незаконними збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР» нових українських територій.

Моніторингова група виходить із міркувань того, що у випадку зі збройним конфліктом на Донбасі йдеться саме про **міжнародний збройний конфлікт із залученням до збройних формувань місцевого населення** (досі ця формула не використовувалася у практиці опису збройних конфліктів, утім, на наш погляд, саме вона є найбільш доречною). Під «незаконними збройними формуваннями „ДНР“ та „ЛНР“» (далі — переважно «НЗФ») маємо на увазі проксі-агентів Російської Федерації, що існують завдяки її матеріальній, технічній та военній підтримці та складаються як з місцевого населення, так із громадян інших країн (передусім — Російської Федерації), які беруть участь у воєнних діях на стороні так званих «ДНР» та «ЛНР», а також регулярних частин російської армії, які, судячи з усього, періодично беруть участь у збройному конфлікті, хоча їх залученість до бойових дій і залишається невизнаною з боку Російської Федерації. Базуючись на Консультативному висновку Міжнародного суду ООН щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій Палестинській території¹, ми вважаємо Російську Федерацію державою, яка фактично окупує і контролює певні частини Донецької і Луганської областей, а отже відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях за міжнародним гуманітарним правом. Утім, яким би не був склад бойових груп, що діють на стороні незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» у кожному конкретному випадку, на них як на учасників збройного угруповання норми гуманітарного права поширюються так само як на Збройні сили України та Національну гвардію України.

1 Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion of 9 July 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.icj-cij.org/doctrines/files/131/1671.pdf

I. «ГУМАНІТАРНІ КОРИДОРИ»

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Норми міжнародного гуманітарного права² (далі — МГП) не дають конкретного визначення так званим «зеленим» або «гуманітарним коридорам» (далі — «гуманітарні коридори»), що, як правило, оголошуються з метою безперешкодного виведення мирного населення або поранених військових із району бойових дій або гуманітарної катастрофи на більш безпечні території. **МГП також не дає жодних імперативних норм щодо цих «коридорів», утім, заохочує домовленості щодо таких «коридорів» між сторонами конфлікту, а головним чином — захищає цивільне населення та цивільні об'єкти в будь-яких ситуаціях, в тому числі, під час виведення їх із зони вогневих атак цими «зеленими» або «гуманітарними» коридорами, та категорично забороняє напад на них.** Власне, принцип захисту цивільного населення та цивільних об'єктів³ є одним із основних принципів МГП поруч із захистом жертв війни, дотриманням розрізнення між комбатантами та некомбатантами, неприпустимістю дискримінації особи, повагою до прав

людини, кримінальною відповідальністю за порушення принципів і норм міжнародного гуманітарного права, гуманності, воєнною необхідністю тощо.

Захист МГП поширюється як на особу, так і на об'єкт, який є цивільними і не використовується з воєнною метою.

Загальний принцип захисту осіб, що не беруть або припинили брати участь у воєнних діях

Згідно з нормами МГП, існує чітке розрізнення між комбатантами — військовими, які беруть участь у збройному конфлікті, та цивільним населенням — особами, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях, а також пораненими та хворими військовими, які так само користуються особливим захистом, тощо⁴. Цивільні особи підлягають захисту завжди, за винятком деяких випадків визначених нормами міжнародного права на період, доки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях, під якими потрібно розуміти силові дії, застосовані до противника з метою зламати його опір та дії, які мають на меті сприяння у досягненні воєнної переваги.

«У разі сумніву щодо того, чи є особа цивільною, вона вважається цивільною особою», сказано в ч. 2 ст. 50 Протоколу.

Окрім того, важливим є наступний принцип: присутність серед цивільного населення окремих осіб, які не підпадають під визначення цивільних осіб, не позбавляє це населення його цивільного характеру.

У той час як знищення супротивника — комбатанта або особи, яка бере безпосередню участь у воєнних діях, виправдовується нормами МГП як військова ціль, ураження цивільного населення та населених пунктів, об'єктів, де апіорі може перебувати чи перебуває цивільне населення, — визнається злочином.

МГП встановлює, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів та осіб, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, а також цивільні й воєнні об'єкти, та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти комбатантів, осіб, що беруть безпосередню участь у воєнних діях та

2 Норми, застосовувані в період збройних конфліктів, наведені в міжнародних угодах, учасниками яких є сторони, що перебувають у конфлікті, а також загально-визнані принципи і норми міжнародного права, застосовувані до збройних конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру, які мають дотримуватися всіма сторонами у будь-якому збройному конфлікті.

3 Питання захисту цивільного населення під час збройних конфліктів регулюється Четвертою Женевською конвенцією «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року, та доповнюється нормами розділу I Додаткового протоколу I та частини IV Додаткового протоколу II, що стосуються гуманітарного захисту, які містяться в Четвертій конвенції (1949), зокрема в частині II цієї Конвенції, та в інших міжнародних угодах, обов'язкових для Високих Договірних Сторін, а також доповнюють інші норми міжнародного права, що стосуються захисту цивільних осіб і цивільних об'єктів на суші, на морі або в повітрі від наслідків воєнних дій. Положення Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час збройного конфлікту застосовується до всього цивільного населення держав, що беруть участь у конфлікті, тобто до громадян цих держав, іноземних громадян, що перебувають на території однієї з воюючих держав, а також до цивільного населення окупованих територій.

4 Положення Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час збройного конфлікту застосовується до всього цивільного населення держав, що беруть участь у конфлікті, тобто до громадян цих держав, іноземних громадян, що перебувають на території однієї з воюючих держав, а також до цивільного населення окупованих територій.

воєнних об'єктів. Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Вони не повинні бути об'єктом нападів. **Стосовно них заборонені акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення** тощо (Стаття 51 Протоколу 1, стаття 13 Протоколу II). З метою здійснення цього захисту, МГП визначає цю норму як таку, що застосовується за всіх обставин.

Заборонені напади невідомого характеру, такі як:

- напади, не спрямовані на конкретні воєнні об'єкти;
- напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; або
- напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з Протоколом 1; і які, таким чином, у кожному такому випадку вражають воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

Санітарні та безпечні зони, санітарні перевезення

Не кажучи безпосередньо про «гуманітарні коридори» та не визначаючи порядок їх створення та функціонування, МГП, втім, визначає можливість створення:

- санітарних та безпечних зон;
- санітарного перевезення.

Четверта Женевська конвенція у своїй 14 статті передбачає **можливість створення сторонами конфлікту на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарних та безпечних зон та місцевості, організованих у такий спосіб, який дає змогу оберігати від**

наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, дітей до п'ятнадцяти років, вагітних жінок та матерів з дітьми до семи років.

Згідно зі статтею 11 Конвенції, **на санітарні та безпечні зони в жодному разі не можна нападати.** Усі сторони конфлікту повинні завжди захищати й поважати їх.

Проект Угоди стосовно санітарних та безпечних зон і місцевостей, що додається до Конвенції визначає, що санітарні та безпечні зони повинні встановлюватися за умови повідомлення Сторонами одна одній переліку санітарних та безпечних зон, що знаходяться на підпорядкованих їм територіях. Також сторони зобов'язуються повідомляти про кожну нову зону, засновану під час воєнних дій. Як тільки супротивна сторона отримала відповідне повідомлення, зона стає правомірною створеною. Однак, супротивна сторона може відмовитись визнавати зону, негайно повідомляючи про це сторону, відповідальну за названу зону.

Окрім того, будь-яка держава, яка визнала одну чи кілька санітарних та безпечних зон, створених супротивною стороною, отримує право вимагати, щоб одна або кілька Спеціальних комісій перевірили ці зони, щоб пересвідчитися в тому, що вони відповідають умовам та вимогам. Для цього члени Спеціальних комісій будь-коли мають вільний доступ до різних зон і можуть навіть надовго там залишитись.

Водночас, створення таких зон має факультативний характер і повинно бути предметом переговорів між сторонами конфлікту, і з цією метою можуть застосовувати положення згаданого вище проекту типового положення, що пропонується як додаток до четвертої Конвенції.

Також, стаття 17 Конвенції визначає можливість **укладати місцеві угоди між сторонами конфлікту про евакуацію з обложених або оточених зон поранених, хворих, інвалідів,**

осіб похилого віку, дітей і родичів та про пропуск служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна на їхньому шляху до таких зон.

Окрім того, визначається поняття «санітарного перевезення». Ст. 8 Протоколу 1 визначає, що **санітарне перевезення — це перевезення сушею, водою чи повітрям поранених, хворих і осіб, а також медичного і духовного персоналу, медичного обладнання й запасів, що перебувають під захистом Женевських Конвенцій.** Згідно зі статтею 21 Додаткового протоколу, наземні санітарно-транспортні засоби користуються такою ж повагою й захистом як і рухомі медичні формування відповідно до Женевських конвенцій та Протоколу 1. Однак, як угоди про евакуацію, так і санітарне перевезення здійснюються за умови відповідних домовленостей між Сторонами конфлікту.

Водночас, **навіть у випадку, коли сторони не дійшли таких домовленостей, мирне населення, яке виводиться з небезпечної зони конфлікту, або ж санітарне перевезення, не можуть піддаватися атакам та завжди мають користуватися повагою сторін конфлікту й перебувати під їхнім захистом.** Сам по собі напад на будь-яку цивільну особу чи цивільний об'єкт є грубим порушенням норм міжнародного права.

Відзначимо, що ці положення Четвертої Женевської Конвенції стосуються міжнародних збройних конфліктів, тобто збройних конфліктів між державами. Аналогічних договірних норм щодо санітарного перевезення і евакуації у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру у МГП немає. Проте їхнє застосування у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру можна виводити із широкого змісту статті 3, спільної для всіх Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., і зі звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

II. ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Уперше на державному рівні питання про організацію «гуманітарних коридорів» «для недопущення нових жертв у районі проведення антитерористичної операції» було озвучене президентом України Петром Порошенком 10 червня 2014 року. Порошенко доручив керівникам силових та оборонних відомств «створити всі необхідні умови для мирного населення, яке бажає виїхати»⁵. Хоча масова евакуація відбувалася й доти (з моменту початку бойових дій, тобто з квітня, переважно із тимчасово окупованого м. Слов'янськ) власними силами людей, а також зусиллями волонтерів. 10 червня відповідальність за організацію перевезення людей було покладено на Кабінет Міністрів⁶. Наступного дня було видане розпорядження Кабінету Міністрів № 588-р за пропозицією МВС про створення Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення Антитерористичної операції та тимчасово окупованої території, куди увійшли заступники голів багатьох відомств⁷. 12 червня Антитерористичний центр при СБУ на виконання доручення президента Петра Порошенка щодо створення

«гуманітарного коридору» для мирного населення, яке хоче виїхати з району проведення антитерористичної операції, доручив керівнику АТО визначити блокпости для безпечного переміщення мирного населення⁸.

13 червня на той час радник міністра внутрішніх справ (на сьогоднішній день — в.о. голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) Зорян Шкіряк повідомив про створення найближчим часом «коридору» для безпечного виведення мирних громадян із зони АТО. Він зауважив, що з міркувань безпеки детальніша інформація не розголошуватиметься.

14 червня прес-офіцер АТО Олексій Лебедь заявив, що «гуманітарний коридор» для евакуації мирних жителів Донецької та Луганської областей почав діяти. Але, по суті, йшлося лише про організацію блокпостів довкола Слов'янська, до яких « мешканцям Слов'янська та інших, захоплених терористами міст, доводиться діставатися самотужки»⁹.

11 червня в звіті ОБСЄ зазначалося, що «представники так званої «Донецької народної республіки» поінформували Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ про своє бажання підтримати створення «гуманітарного коридору» у

Слов'янську Донецької області»¹⁰. Утім, за чотири дні 15 червня «голова Верховної ради Донецької народної республіки» Денис Пушилін заявив: «Немає жодних підтверджень (створення «гуманітарних коридорів» — ПРИМ. РЕД.). Говорити про такі коридори в умовах триваючих бойових дій — неправильно»¹¹.

У Луганській області «гуманітарний коридор» за маршрутом Луганськ-Металіст-Щастя було оголошено 29 липня.

Маршрути постійно діючих гуманітарних коридорів для виїзду мирного населення з Луганська, Донецька та Горлівки були опубліковані прес-центром АТО 4 серпня¹². Штаб АТО закликав НЗФ визнати ці «коридори», що може означати, що при прийнятті рішення про створення «коридорів» жодних перемовин із незаконними збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР» не велось¹³. З боку представників Української держави також постійно лунали заклики до місцевих жителів залишати тимчасово окуповані (на той момент вони ще не мали відповідного статусу) території¹⁴.

Водночас, окремі спроби організації «коридорів» для евакуації цивільних осіб із окремих населених пунктів починаються ще з липня. Судячи із зібраної інформації, належали вони до

5 www.president.gov.ua/news/30504.html

6 www.ukr.lb.ua/news/2014/06/10/269283_poroshenko_poruchil_sozdat_koridor.html

7 www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-%D1%80

8 www.tyzhden.ua/News/112058

9 www.5.ua/suspilstvo/humanitarnyi-korydor-v-zoni-ato-pochav-diiaty-46002.html

10 www.osce.org/ukraine-smm/119709

11 www.kp.ru/online/news/1762260/

12 Зокрема, з Донецька пропонувалося виїхати по Ленінському проспекту до об'їзної дороги, далі по трасі Донецьк-Курахово через Мар'їнку. З Горлівки можна було виїхати по проспекту Леніна, вулицями Маршала Жукова, Вітчизняної та Плеханова і далі по шосе Горлівка-Дружківка через Дзержинськ. У Луганську коридор пролягав через вулиці Радянську, 16-а лінія, Фрунзе, Шевченка, 7-а лінія, Комінтерну і далі по трасі Луганськ-Щастя через Металіст.

13 www.bbc.co.uk/ukrainian/rolling_news_russian/2014/08/140804_ru_n_donbass_corridors

14 www.pravda.com.ua/rus/news/2014/08/4/7033875/

компетенції військових та СБУ. Інформації про участь у цьому ДСНС немає (в відповіді відомства на запити **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** це підтверджують). Зокрема, варто згадати про «гуманітарний коридор» із Лисичанська до Сєвєродонецька 22 та 24 липня 2014 року (детальніше див. нижче) та з Луганська до Щастя, який було організовано 29–31 липня 2014 року¹⁵.

Варто розрізнити загальні «коридори» для переміщення населення у/з окупованої території за відносно мирних умов, а також саме «гуманітарні коридори», під якими ми розуміємо такі, що встановлюються під час ескалації збройного конфлікту (або очевидній небезпеці такої ескалації) на певній території задля виведення звідти мирного населення та поранених. Увага моніторингової групи була прикута передусім до другої категорії «коридорів».

На питання «хто відповідальний за евакуацію мирного населення із зони бойових дій?» немає однозначної відповіді. Принаймні, її нам не вдалося почути навіть від учасників процесу з боку державних структур. За телефоном гарячої урядової лінії 0 800 507 309 повідомляють, що за евакуацію мирного населення із зони бойових дій відповідає СБУ та ДСНС. У відповідь

на запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** ми отримали від ДСНС листа, в якому доволі однозначно було вказано, що «питання організації контролю в'їзду або виїзду громадян, а також переміщення транспорту в район та з району проведення АТО належить до повноважень **Міжвідомчої координаційної комісії АТЦ при СБУ**». При зустрічі з одним із моніторів в.о. голови ДСНС Зорян Шкіряк (як уже зазначалося, у минулому він займався саме питаннями евакуації в якості радника міністра внутрішніх справ) пояснив, що АТЦ в цьому випадку відіграє роль «мозкового центру», а безпосередні дії з евакуації виконують зокрема **ДСНС, МВС**. До цього переліку виконавців варто додати також **представників місцевої влади (обласної та міської), військових (як ЗСУ, так і Нацгвардії, а також добровольчих батальйонів)**. Що ж до ДСНС, то з відповіді відомства на наш запит можна зробити висновок, що системно в процес переміщення осіб ДНСН була залучена тільки з початком 2015 року. Зокрема, служба переміщувала людей із населених пунктів Луганської області — Попасної, Авдіївки і Дебальцевого та прилеглих населених пунктів (Савелівка, Ольховатка, Комуна, Новогригорівка,

Миронівка, Красний Пахар та Вуглегірськ). У відомстві зазначають, що «переміщення населення до безпечних регіонів країни рятувальниками ДСНС України здійснюється незалежно від «гуманітарних коридорів». Тому під час вивезення людей з м. Дебальцево Донецької області «рятувальники неодноразово потрапляли під мінометні обстріли сепаратистських формувань, які велися у Луганській області «незалежно від наявності так званого «зеленого коридору». У підсумку — двоє працівників постраждало (подроблиці — в розділі про ДЕБАЛЬЦЕВЕ).

Під час боїв довкола Дебальцевого у кінці січня та першій половині лютого 2015 року одну з ключових ролей в евакуації мирного населення зіграла **група волонтерів**, які до цього часу займалися переважно допомогою армії та з евакуацією справи не мали. Водночас, необхідно підкреслити, що представники протестантської релігійної спільноти, а також приватні фонди, окремі приватні особи або невеликі ініціативні групи відігравали важливу роль в евакуації ще від початку бойових дій. Це відзначалося як самими особами, переміщення яких вони здійснювали, так і представниками ДСНС, правоохоронцями, військовими.

ІІІ. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

Інформація про перешкоджання евакуації мирного населення з боку НЗФ з'являється ще навесні 2014 року, на початку збройного протистояння у Слов'янську. Ішлося як про інтенсивні обстріли міста та доріг, що унеможливило виїзд людей, так і про точкове перешкоджання переміщення у вигляді незаконного затримання волонтерів-перевізників та утримування їх у полоні, вимоги хабарів на блокпостах, незаконне відчуження автотранспорту.

Представники Благодійного фонду «Розвиток України», який масово здійснював евакуацію до грудня 2014 року (пік діяльності — травень-листопад 2014 року, наразі — епізодично за зверненнями окремих осіб із числа вразливих соціальних груп), у середині червня 2014 року заявляли, що в цілях безпеки відмовилися від вивезення людей зі Слов'янська автобусами. «У вихідні ми вивозили жителів на легкових авто — посилилися бої з боку Слов'янська і почастішали випадки обстрілу»¹⁶.

Під час літніх візитів до Слов'янська відразу після звільнення міста українською армією моніторам вдавалося поспілкуватися з волонтерами з числа представників протестантської спільноти, які вивозили мирне населення, але одного дня були захоплені

в заручники представниками «Русской православной армии», бо, за їх уявленнями, «вивозили трупи «Правого Сектору» (цитата дослівна). Попри фізичне насильство під час перебування в полоні, а також незаконну конфіскацію транспорту, після звільнення **обос волонтерів — Геннадій Лисенко та Олександр Решетник** — продовжили свою волонтерську діяльність із евакуації мирного населення.

Одна з волонтерок, яка займається евакуацією мирних людей із тимчасово окупованої території в межах Луганської області в іншій області України, розповідає про два випадки конфіскації автобусів у кінці серпня 2014 року в м. Первомайську Луганської області¹⁷. Одне з «казачих» угруповань-підрозділів під контролем Євгена «Малиша» Іщенка, що був комендантом Первомайська на той час та встановив у місті свої власні закони¹⁸, насильницьким шляхом відібрав у волонтерів два великогабаритні автобуси марки «МАН», якими здійснювалося вивезення людей. При цьому, водія транспорту та жінку-волонтерку, яка мала супроводжувати людей під час евакуації, незаконно затримали та утримували в полоні протягом доби. Претензія до волонтерів полягала в тому, що вони — «з боку України» та

евакуують людей на контрольовані українським урядом території. При цьому, волонтерам неодноразово пропонували «перепрофілюватися» на евакуацію мирних мешканців до Російської Федерації, навіть пропонували автобуси для цієї потреби.

Ще до того, 24 червня радник міністра МВС з питань евакуації мирних жителів Зорян Шкіряк заявляв про зусилля, спрямовані на те, «щоб унеможливити будь-які провокації, а також спроби терористичних актів в тій частині, де буде організовано транзитний коридор»¹⁹. Отже, підстави для побоювань щодо можливих провокацій на той момент уже були. Наявність таких побоювань і навіть переконаність у підготовці провокацій висловив у спілкуванні з моніторами **Дмитро Алєв**, який влітку 2014 року був серед тих, хто опікувався питаннями евакуації в якості директора департаменту масових комунікацій Луганської облдержадміністрації. Небезпеку обстрілів «гуманітарних коридорів» визнавали самі НЗФ. У своїй заяві від 29 липня вони назвали дорогу Луганськ-Металіст-Щастя (яка була оголошена керівництвом АТО «гуманітарним коридором» на 29–31 липня²⁰) — «дорогою смерті», звинувативши українську сторону в тому, що вона з ними цей «коридор» не

16 www.ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/gumanitarnyy-koridor-kuda-zvonit-i-cto-vyvozit-zhiteley-528867.html

17 Ми не можемо вказувати імені волонтерки, адже ця група досі займається вивезенням людей

18 За інформацією ЗМІ, з кінця січня 2015 року «Малиша» вже немає серед живих (www.unian.net/war/1035567-ubit-glavar-kazakov-pervomayska-boevik-po-klichke-malyish-smi.html)

19 www.youtube.com/watch?v=SCmDUogXO_Q

20 www.ipress.ua/news/29_lypnja_pochne_diyaty_gumanitarnyy_korydor_z_luganska_77030.html

21 www.rusvesna.su/news/1406632814

узгодила, та оголосили про те, що нато-мість «коридор» на схід за маршрутом Луганськ-Краснодон-Ізварине-Донецьк (Ростовська область Росії) є «дорогою життя»²¹, де-факто погрожуючи тим, хто мав намір залишити Луганськ та виїхати на підконтрольні українському уряду території — обстрілами. Хоча обстріли і траплялися²², як стверджує Д.Алев, всупереч повідомленням ЗМІ, жодна людина та жодне авто в «коридорі» Луганськ-Металіст-Щастя не постраждала. На відміну від коридору через с.Малинове, виїзд по котрому українські сили не контролювали, і де під обстріл потрапили щонайменше одна «маршрутка» та один легковик, який рухався в колоні.

Літо 2014 року ознаменувалося також цілою серією спроб з боку НЗФ «ДНР» та «ЛНР» перешкоджання вивезенню дітей в інші населені пункти, підконтрольні українському уряду, а також спроб викрадення дітей із дитячих установ Донецької та Луганської областей та їх незаконного переміщення на територію Російської Федерації²³. Ця практика була навіть «легітимізована», а саме: 25 липня 2014 року з'явилася «розпорядження ради міністрів ДНР» за підписом О.Бородая про заборону евакуювати дітей із дитбудинків та притулків за межі «ДНР» — окрім як у Російську Федерацію²⁴.

У 9-й доповіді про ситуацію з правами людини на сході України за період від 1 грудня 2014 року до 15 лютого 2015-го Офісу Високого Комісара з прав людини ООН (ОНЧНР)²⁵ питанню евакуації цивільного населення присвячено окремий параграф. У ньому зауважена суттєва річ: на заваді евакуації мирного населення ставали постійні обстріли контрольованих урядом територій та шляхів евакуації. У звіті **припускається, що деякі обстріли могли мати на меті саме завадити евакуації**.

Автори звіту погоджуються з таким формулюванням, хоча системність явища перешкоджання виїзду мирного населення з окупованих територій в інші області України, на думку авторів звіту, потребує подальшого збору та

Загалом, протягом року постійних бойових дій у Донецькій та Луганській областях місцеве мирне населення, яке виявляло бажання залишити зони збройних сутичок, стикалося з різними формами спроб обмежити їх евакуацію з тимчасово окупованих територій на підконтрольні Україні території. Зокрема, ідеться про:

1. Намагання попередити виїзд мирного населення із зони бойових дій (шляхом фізичного перешкоджання та/або залякування). Особливих розмахів це явище набуло влітку 2014 року щодо дітей, позбавлених батьківського піклування та опіки.
2. Артилерійський та стрілецький обстріл місць, відомих як місця збору мирного населення для подальшої евакуації.
3. Артилерійський обстріл, а також обстріл зі стрілецької зброї колон автотранспорту з мирними мешканцями під час евакуації у «гуманітарному коридорі» (або в умовах неоголошеного «гуманітарного коридору»).
4. Демотивація людей, які прагнуть виїхати, шляхом залякування або насильницького відчуження нерухомого майна (мовою НЗФ — «НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ»), що належить тим, хто виїхав; оголошення переміщених осіб «зрадниками» «молодих республік».
5. Вимагання грошей за можливість залишити зону бойових дій.
6. Незаконне відчуження транспорту для евакуації мирного населення, що належить волонтерам.

розслідування відповідних фактів і свідчень. Натомість, на наш погляд, зібрані в цьому звіті випадки (хоча їх є значно більше), по-перше, були **спрямованими саме проти мирного населення, а по-друге, здійснювалися свідомо та з умислом**.

Стверджувати це нам дозволяють **кілька виразних тенденцій**, що стали очевидними під час збору інформації для цього звіту, а саме:

- Згадані вище форми перешкоджання евакуації мирного населення здійснювалися представниками НЗФ, що діють на території як «ДНР», так і «ЛНР», тобто є поширеними на всій тимчасово окупованій території²⁶.
- Вони здійснювалися в різних населених пунктах та в різні часові проміжки — щонайменше від травня 2014 року до березня 2015 року.
- Часто вони здійснюються в спеціальному медійному супроводі, а отже, їх можна назвати інструментами інформаційної війни та пропаганди, елементами спеціальних операцій.

- Перешкоджаючи евакуації мирного населення в інші населені пункти України, учасники НЗФ заохочували переміщення людей до тимчасово окупованих ними територій та/або Російської Федерації, подеколи пропонували транспорт для евакуації саме в східному напрямку. Особливо виразною ця тенденція є у випадку з дітьми, позбавленими батьківської опіки та піклування, а також особами з інвалідністю та іншими соціально вразливими групами, що перебувають у спеціальних установах.

Варто зауважити також, що загалом російські силові структури (участь яких у збройному конфлікті на Донбасі, попри заяви російського МЗС, не залишає сумнівів та сприймається моніторами групи як факт; більше того, ця участь визнається самими учасниками НЗФ²⁷ та окремими російськими військовими²⁸) вже були раніше помічені в обстрілах «гуманітарних коридорів». Щоправда, в умовах іншого збройного

22 www.radiosvoboda.org/media/video/26546529.html

23 Детальніша хроніка подана в звіті.

24 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti_.html

25 www.un.org.ua/images/stories/9thOHCHRreportUkraine_1.pdf

26 Тимчасово окупованими територіями окремі райони Донецької та Луганської областей визнані згідно з Постановою ВРУ Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та луганської областей тимчасово окупованими територіями від 17 березня 2015 року, www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254-19

27 www.unian.ua/war/1061814-debaltseve-bulo-zahoplene-rosiyskoyu-armiyeu-boyovik-dnr.html

28 Інтерв'ю російській «Новой газете» танкіста, бурята за походженням 20-річним Доржи Батомункуєвим (5-та окрема танкова бригада з Улан-Уде, військова частина № 46108), котрий разом зі своїм батальйоном брав участь у боях за Дебальцево, де отримав поранення www.novayagazeta.ru/society/67490.html

Можна пов'язувати перераховані вище види перешкоджання евакуації мирного населення з боку НЗФ з наступними причинами:

- Незацікавленість НЗФ у тому, щоб населення залишало райони, підконтрольні «ДНР» і «ЛНР», таким чином, підтримувало образ окупованої території, з якої масово їдуть люди.
- Небажання, аби в свідомості населення руйнувалася картина, створена російськими медіа та ЗМІ «ДНР» та «ЛНР», щоб населення на власні очі бачило, що насправді відбувається на підконтрольній українському урядові території.
- Намагання досягти певного медійного ефекту, наприклад, представляючи обстріли як наслідок дій української армії.
- Намагання утримати в таємниці розташування воєнних позицій в тому чи іншому населеному пункті.
- Залякування населення, сійня паніки, яке здійснюється різними шляхами, поширення враження про те, що українська сторона насправді не контролює ситуацію на підконтрольних їй територіях. У цьому сенсі, на думку моніторів, випадки обстрілів «гуманітарних коридорів», а також місць збору людей для евакуації слід розглядати в загальному контексті обстрілів цивільних об'єктів та міст. Зокрема, з такими обстрілами-залякуваннями міст на відносно великій відстані від лінії фронту як Волноваха (обстріл 18 січня 2015 року), Маріуполь (обстріл 24 січня 2015 року), Світлодарськ (обстріл 27 січня 2015 року), Краматорськ (обстріл 10 лютого 2015 року), Артемівськ (обстріл 15 лютого 2015 року).
- Провокація з метою звинуватити в обстрілі українську сторону.
- «Логіка війни»: небажання випускати людей зі щойно захопленої території, що, за словами військових, відповідає логіці війни — «бо територія захоплюється разом із населенням».
- Деякі випадки, на думку наших співрозмовників, могли бути пов'язані із неузгодженістю дій різних НЗФ.

першій половині лютого 2015 року з боку уряду була спрощеною та не вимагала пропусків. Це збігається з даними, отриманими мобільною групою. Жоден із опитуваних не скаржився на те, що при евакуації в період збройної ескалації в районі Дебальцевого в нього вимагали перепустку або не випускали без її наявності. Після окупації Дебальцевого представниками НЗФ та завершення боїв, контроль перепусток відновився. Жителі Дебальцевого, з якими нам вдалося зв'язатися телефоном, розповіли, що не можуть виїхати, оскільки очікують на оформлення перепустки. Водночас, про перешкоди з боку представників НЗФ для виїзду з Дебальцевого (про що нам повідомляли деякі військові) їм не відомо. Цю інформацію мобільній групі підтвердила також заступник міського голови Дебальцевого, яка наразі перебуває на контрольованих українським урядом територіях, але підтримує зв'язок із жителями Дебальцевого. Одна з волонтерок, яка досі займається вивезенням мирного населення із тимчасово окупованих територій, стверджує, що наразі електронна система видачі перепусток, по суті, не працює через технічні складнощі. Окрім того, вона стверджує, що поширеною є система хабарів при «прискореному оформленні перепусток», що, втім, вимагає окремого дослідження. Про проблеми з функціонуванням електронної системи оформлення перепусток моніторам повідомляли також жителі м.Алчевська Луганської обл.

Особливу увагу слід звернути на неоднозначність питання щодо сповіщення мирного населення про можливість евакуації. Зокрема, у згаданому вище звіті ООН ідеться про брак такої інформації. Це підтверджується також даними, отриманими моніторинговою групою: більшість опитаних нами осіб дізнавалися про можливість евакуації спонтанно, з чуток або через несистемне сповіщення в соцмережах. Попри заяви ще влітку про сповіщення за допомогою гучномовців та «інформаційних бомб»³³, а також вище згадані заяви офіційних осіб про начебто відпрацьовані механізми сповіщення, ефективна

конфлікту. Ідеться про події Другої Чеченської війни. Зокрема, під час обговорення порушень прав людини в цьому конфлікті на «Радіо Свобода» (програма від 25 січня 2000 року²⁹) правозахисник російського ПЦ «Меморіал» Олександр Черкасов розповідав так: «Гуманітарні коридори для цивільного населення також піддаються ударам, тобто практично відсутні... Багато з опитаних біженців виходили з Грозного не по коридорах, стверджуючи, що по коридорах йти навіть небезпечніше».³⁰ Прикметним є те, що подібне учасникам моніторингової групи доводилося чути від багатьох переселенців із окупованої території Донбасу. Наприклад, кілька родин із дітьми, які на момент візиту мобільної групи перебували в лікарні м.Соледар Артемівського району та проживали в міській лікарні, розповідали, що тікати з с.Попасна (Луганська обл., наразі перебуває під контролем України), де вони постійно проживають, їм доводилося полями,

адже значно більше шансів потрапити під обстріл було на єдиній дорозі, якою можна було залишити місто. Ішлося про кінець січня 2015 року.

Водночас, необхідно підкреслити, що проблеми з евакуацією мирного населення із окупованої території до інших областей України (щоправда, ці проблеми мають інший, організаційний характер) виникали також у зв'язку з **запровадженням Україною Тимчасового порядку здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей** (Наказ СБУ № 27 від 22 січня 2015 року), механізм якого досі не можна назвати ефективним³¹, що визнавало в тому числі вище керівництво держави³². Утім, згідно з даними ДСНС, процедура перетину «кордону» між контрольованими урядом та НЗФ територіями під час інтенсивних бойових дій наприкінці січня — у

29 www.svoboda.org/content/transcript/24220892.html

30 Там само

31 www.noborders.org.ua/pro-nas/novyny/pravozahysni-orhanizatsiji-zdijsnennya-tymchasovoho-poryadku-pro-peretyn-liniji-zitkennya-u-teperishnij-redaktsiji-superechyt-zakonu-i-mozhe-pryvesty-do-humanitarnoji-katastrofy

32 www.ua.korrespondent.net/ukraine/3487047-poroshenko-proponuie-sprostytty-peretyn-linii-zony-ato

33 www.zadonbass.org/news/crime/message_82534

система сповіщення створена не була. Про несистемність інформування свідчить також надана **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД** інформація ДСНС. Згідно з нею, інформування населення про гуманітарні коридори або заплановані вивезення людей у Донецькій та Луганській областях здійснювалося рятувальниками ДСНС України шляхом «особистого спілкування в місцях масового скупчення населення». Крім цього, «співробітниками ДСНС України проводилась щоденна роз'яснювальна робота щодо місць збору населення та часу подачі автотранспорту для здійснення вивозу населення». У деяких випадках сповіщення було неможливим фізично, оскільки люди протягом кількох тижнів перебували в підвалах, ховаючись від обстрілів, без будь-якого зв'язку.

Водночас, варто наголосити, що на етапі ескалації збройного конфлікту на початку лютого 2015 р. в Дебальцевому волонтери, які зіграли важливу роль в евакуації мирного населення (передусім соціально вразливих груп), неодноразово зверталися до ЗМІ з вимогою НЕ повідомляти про місце та час збору людей, а також шляхи евакуації, оскільки таким чином мирне населення й ті, хто забезпечував його

евакуацію, опинялися під загрозою обстрілу³⁴. Отже, саме небезпеку провокацій та прицільних обстрілів мирного населення під час евакуації можна вважати однією з причин неналагодженої системи сповіщення.

Парадокс притаманний не лише питанню інформування щодо переміщення, а й технології вивезення. Так, 16 червня 2014 р. прес-офіцер АТО Олексій Лебідь розповів, що *«в точка, де можуть бути напади на цивільні автотранспортери — на випадок нападу й обстрілу. Це військова складова, яку ми забезпечуємо»*³⁵. В журналістських публікаціях інформація про військову техніку для захисту пересуваних колон транспорту з мирними громадянами також присутня³⁶. Таким чином, через намагання убезпечити мирне населення від вогневих нападів, навпаки, створювалися умови для можливого нападу. З іншого боку, як свідчить досвід «гуманітарного коридору», саме завдяки військовим вдалося уникнути жертв серед мирного населення, яке переміщувалося із зони бойових дій. Тут варто наголосити, що згідно з нормами МГП, наявність окремих військових та воєнної техніки не перетворює колони

з мирним населенням на законну ціль, саме наявність військових та воєнної техніки де-факто піддає їх загрозі вогневого ураження.

Окрім того, в кінці травні в ЗМІ, лояльних до НЗФ, стверджували, що українські сили начебто не хочуть відкривати «гуманітарні коридори», «тому що через них вийде все населення»; що тих, хто «намагається прорватися крізь армійські кордони, розстрілюють прямо на дорозі»³⁷. Жодних підтверджень цим звинуваченням моніторингова група не знайшла, про жоден подібний випадок відомо не стало. Припускаємо, що в цьому пропаганда «ДНР» та «ЛНР» (а за ними — і російська пропаганда) дотримується свого принципу звинувачувати опонентів у тому, що здійснює сама.

Далі в цьому звіті подані найбільш виразні випадки перешкоджання евакуації мирного населення від початку збройного конфлікту, про які стало відомо моніторинговій групі. Водночас, це далеко не повний перелік таких випадків, і моніторингова група буде вдячна за додаткову інформацію або дані щодо інших обстрілів, які можна повідомити за контактами, наведеними наприкінці документу.

34 ДСНС повідомляє, що наразі в Луганській області процедура вивезення є наступною: керівники органів місцевого самоврядування збирають інформацію про бажаючих залишити свої домівки та виїхати за межі міста, формують списки та передають до підрозділів ДСНС України. Після чого рятувальниками ГУ ДСНС України у Луганській області формуються групи людей та колони, організовується її супровід та здійснювалося вивезення.

35 www.ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/gumanitarnyy-koridor-kuda-zvonit-i-kto-vyvozit-zhiteley-528867.html

36 www.ostro.org/general/society/articles/448511/

37 www.politnavigator.net/ukraina-ne-daet-koridor-dlya-vyvoza-mirnykh-grazhdan-iz-zony-boevykh-dejstvij-chtoby-opravdat-rasstrely-zhilykh-domov-smi.html

ІV. ПРИКЛАДИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

ІЗ ЗОНИ ІНТЕНСИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ТА/АБО
ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ ДО ІНШИХ
КОНТРОЛЬОВАНИХ УРЯДОМ ТЕРИТОРІЙ

1. ОБСТРІЛИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗВІЛЬНЕННЯ ЛИСИЧАНСЬКА

22-24 Липня 2014 року

Чотири випадки обстрілів цивільного транспорту, зібрані нижче, сталися в м.Лисичанську (Луганська область) в період звільнення міста українськими військовими, яке завершилося 24 липня 2014 року (о 22 годині 20 хвилин Українські Збройні сили підняли прапор над міською радою). Ідеться про події 22 та 24 липня 2014 року. В одному випадку — до відкриття «гуманітарного коридору», в іншому випадку — після його відкриття. Це далеко не повний перелік

обстрілів мирного населення в ті дні, їх було значно більше.

Зібрані моніторинговою групою свідчення вказують на те, що обстріли велися представниками НЗФ з різних видів зброї, зокрема, міномету, автоматичної зброї та снайперських гвинтівок. Вогонь не припинявся навіть попри домовленості з представниками НЗФ щодо «режиму тиші» для виведення мирного населення з міста; в деяких випадках є підстави вважати, що стрілянина по цивільних була прицільною та зумисною. Якщо у випадку

з мінометним ударом по рейсовому автобусу «Лисичанськ-Москва» «виправданням» може слугувати український блокпост, поруч із яким перебував автобус (хоча йдеться про єдиний на той час доступний виїзд із міста, яким намагалися скористатися сотні людей як у транспорті, так і пішки), то логіка відстрілу мирних мешканців снайперськими групами у «зеленому коридорі» або випадки обстрілу з автоматичної зброї цивільних авто — залишається незрозумілою. Уже не кажучи про те, що жодних виправдань їх бути не може.

Автостанція Лисичанськ (фото 07.03.2015)

(а) Розстріл цивільного авто біля комбінату «АЗОТ»

20 липня радник Президента Юрій Луценко заявив у телеєфірі, що українські військові перейшли в наступ, зокрема, про те, що вдалося «відізнати» від загальної окупованої території Лисичанськ і Северодонецьк. До Лисичанська українські військові дійшли 22 липня. Основні бої розгорнулись на мостах через Сіверський Донець, які поєднують Лисичанськ та Северодонецьк, з боку якого підходили українські сили. НЗФ підірвали

два мости — Павлоградський та залізничний. Останній міст — Пролетарський — був взятий силами ЗСУ та в подальшому став основним каналом евакуації мирного населення в бік Харкова та Дніпропетровська.

22 липня, коли в місті почалися інтенсивні бойові дії, серед місцевих мешканців пройшла чутка про відкриття «зеленого коридору» в бік Северодонецька. Хоча, треба зауважити, що про відкриття «коридору» українські військові заявили тільки наступного дня.

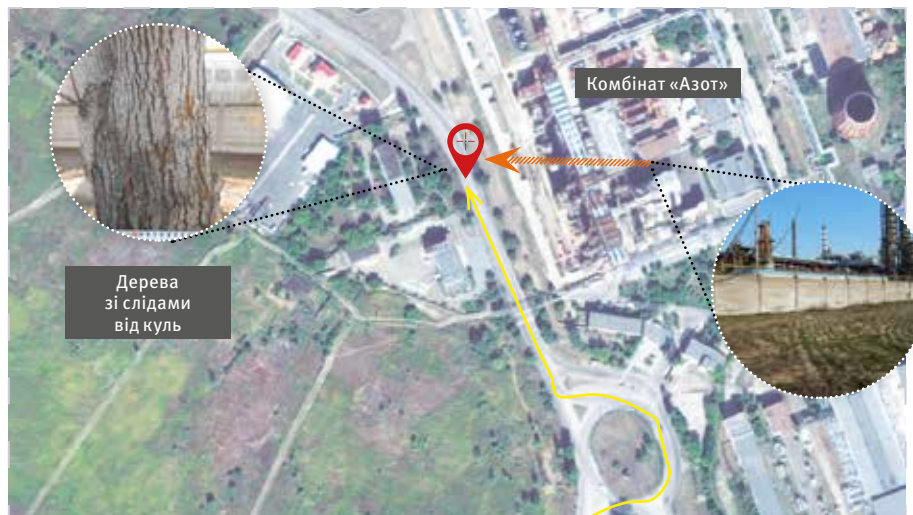
Група моніторів зустріла жительку Лисичанська — Людмилу Марківну (ім'я свідків змінено за їх бажанням) — літню жінку, яка цього дня також вирішила виїхати до родички в Дніпропетровськ. Разом із чоловіком, зятем та подругою вони вийняли таксі, на якому близько 8 ранку 22 липня приїхали на «Автостанцію Лисичанськ». На той момент, за словами жінки, тривала активна перестрілка і скло у вікнах автостанції майже всюди було вибите. Автобуси вже не виїжджали, а в самій будівлі ховалось до сотні людей, які не знали, як виїхати. Тому пасажирів авто домовились із водієм таксі, що він вивезе їх до Северодонецька.

Авто проїхало через Петрівський міст (який пізніше цього ж дня підірвали), останній перед звільненим Северодонецьком блокпост «ЛНР», і повернули по колу біля прохідної «Аміак» Комбінату «Азот» ліворуч, в бік об'їзної дороги в напрямку м.Рубіжного. Авто їхало зі швидкістю 70–90 км/год. Інших транспортних засобів на дорозі на той момент не було.

Далі події за описом **одного з пасажирів авто, Ігоря** — зятя Людмили Марківни:

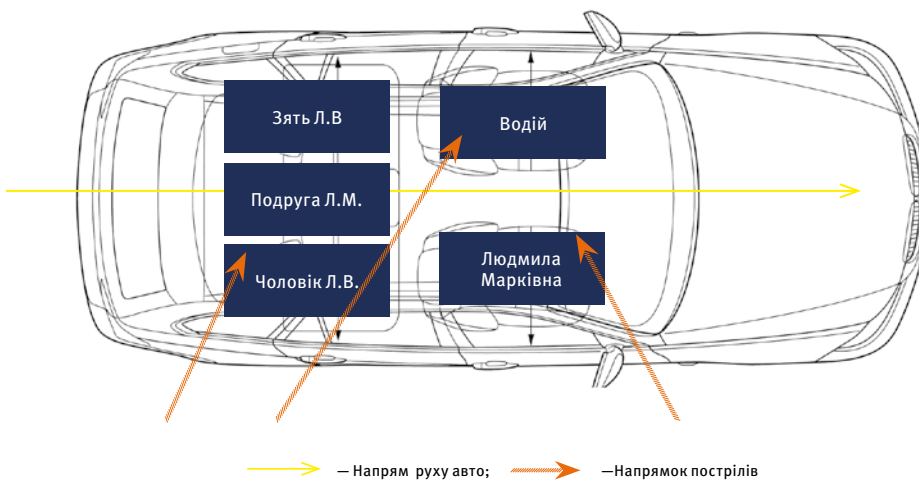
«Ми проїхали по колу ліворуч і десь навпроти водної станції по нас почали стріляти в правий бік, тобто з-за паркану, з території Комбінату «АЗОТ». Авто було побите праворуч ззаду і попереду. Водій закричав, вирушив з дороги на узбіччя ближче до паркану «АЗОТу», і ми зупинилися. Постріли були часті, так наче стріляли автоматною чергою,» — розповідає чоловік.

Mapa: Google maps станом на 01.04.2015 р.

📍 — Місце розстрілу авто; 📦 — Блокпост ЛНР; 🟡 — Маршрут руху авто; 🏹 — Напрямок пострілів

Схема авто

стрілянина відновилася. Людмила Марківна розповідає: «Коли знову різко почались постріли, хлопці з ДСНС ввали на нас, прикриваючи своїми бронезилетами. Проте вони були дуже важкі, так що до поранень у нас ще додалися тріщини в ребрах. Далі, вже під кулями і співробітниками ДСНС, і ми підбігли до їх машини. Стрілянина продовжилася по автомобілю. Я на той момент була вже майже без тям. Усі речі, документи і саме авто, в якому ми їхали до того, ми змушені були покинути на місці. Потім, коли ми по ньому повернулися, авто вже не було».

Постраждалих відразу привезли до Северодонецької міської багатопрофільної лікарні, де водія, Людмилу Марківну та її чоловіка одразу відправили на операційний стіл. З її слів, хірург витяг осколок кулі із легені, і тільки через добу після операції лікарі виявили, що в легені жінки — ще одна куля. Операція була надто ризикованою, тому постраждала досі ходить із кулею в легені.

Водію авто, який отримав поранення в голову, наклали кілька швів. Чоловіка Людмили Марківни, який втратив багато крові через поранення осколком під лопатку в спину, поклали в травматологію. Зять жінки був відносно легко поранений склом із авто. Подруга з осколком у коліні від оперативного втручання відмовилася. Невдовзі постраждалих перевезли до Дніпропетровська у Міську клінічну лікарню № 16.

У подальшому, повернувшись до Северодонецька, Любов Марківна звернулася до міліції, аби подати заяву. Заява була прийнята, проте замість порушення кримінального провадження щодо нападу з використанням вогнепальної зброї, справу кваліфікували як «викрадення офіційних документів». Причини саме такої кваліфікації буде з'ясовувати адвокат із правової приймальної правозахисної організації.

(b) Обстріл міжміського автобусу «Лисичанськ – Москва»

Того ж дня, **22 липня 2014 року, у другій половині дня**, на мості біля заводу «Пролетарський», який поєднує два береги Сіверського Донця, в напрямку з Лисичанська в бік Северодонецька, біля блокпосту ЗСУ був обстріляний мінометним вогнем міжміський автобус, який виконував регулярний рейс «Лисичанськ – Москва» і який зупинили для перевірки документів.

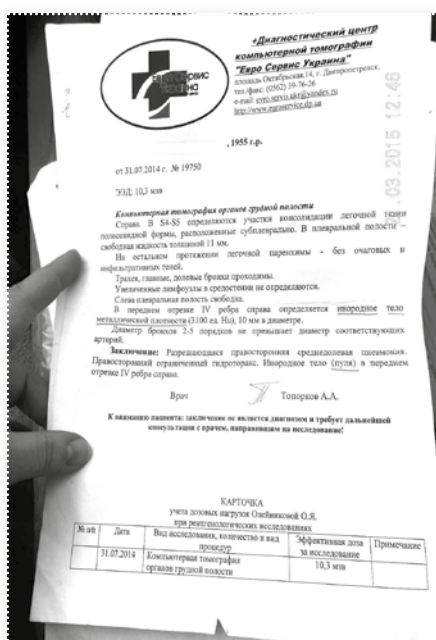
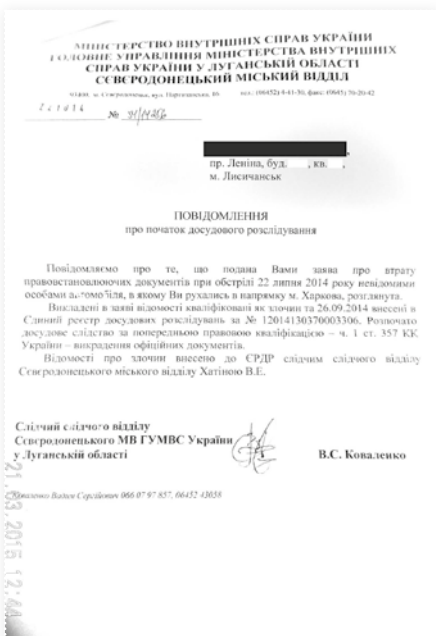
За свідченнями Людмили Марківни, далі пасажирів авто «випали з машини і поповзли в кювет, ще ближче до паркану. Вони обстрілювали це місце, де ми лежали, судячи зі звуку, кулеметною чергою. Ми побачили, що повз нас проїхало біле авто марки «Жигулі», в якому перебувала сім'я, з якою ми в один час виїжджали з автостанції, по цьому авто почали стріляти також, авто не зупинилось».

Як бачимо, постраждали мають різні версії щодо того, яка саме зброя використовувалася (автомат чи кулемет), утім, обоє кажуть про черги, з чого можна зробити висновок про те, що вогонь вівся з автоматичної зброї.

Лежачи в кюветі, пасажирів авто почали телефонувати до екстрених служб. Але всюди їм відмовляли на підставі того, що у зону бойових дій виїздів не здійснюється, що підтверджено офіційною відповіддю ДСНС на інформаційний запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД**: «рятувальниками у липні 2014 року з міста Лисичанськ вивезення людей не здійснювалося, у зв'язку з веденням на території міста активних бойових дій у зазначений час. Мешканці м.Лисичанська самостійно залишали місто та добиралися до м.Северодонецька». Утім, пасажирам авто вдалося додзвонитися родичам у Харків, і ті вже викликали авто ДСНС з Северодонецька. Весь цей час біля місця, де лежали пасажирів авто, продовжували стріляти.

Монітори групи знайшли сліди від пострілів у Лисичанську, на дереві з протилежного від паркану ПАТ «АЗОТ» боку дороги (фото додане до карти).

Коли підїхало авто ДСНС, автоматні черги замовкли. Рятувальники були в бронезилетах, вони підбігли до постраждалих, і в цей момент

Зі слів **однієї з пасажирок автобуса, молодої жінки-медика**, з якою довелось поспілкуватися моніторам нашої групи, в автобусі перебували здебільшого сім'ї з дітьми.

«Ми, як і більшість, вирішили в останній момент виїхати з Лисичанська, бо боялись перестрілок під час воєнних дій. Виїхали від ринку, деś між другою та четвертою дня. Двоповерховий автобус був заповнений. Думаю, близько 80 людей», — згадує жінка.

На українському блокпосту, біля склозаводу «Пролетар» автобус зупинився і всі чоловіки вийшли для перевірки документів. В автобусі лишилися жінки та діти. І раптом — гучний звук і вибух. Жінка впевнена, що стріляв міномет.

«Ми вибігли з автобуса і побігли через міст до Северодонецька. Хоча навкруги постійно стріляли. Єдине, що я бачила, — це те, що частина людей побігла в посадку, а ще хтось побіг сховатись у блокпості».

Також моніторам вдалось поспілкуватися з **мешканкою Лисичанська, жінкою 57 років, що жила в Лисичанську за адресою вул. Пролетарська, 4** — будинок, сусідній із повністю знищеним прямим влучанням міни будинком за № 2. Вона розповіла, що 22 липня близько 15.00 вона разом із чоловіком вирішили забрати онука та бігти до центру, де сховатися від обстрілів. *«Ми бігли вгору по вулиці Пролетарській в бік зупинки «Поворот на шахту Мельникова». Біля зупинки «Книжковий магазин» побачили як з боку блокпосту «ЛНР» почали стріляти з міномету вниз, в бік мосту, де знаходився блокпост ЗСУ. Мені здається, це був саме міномет. Я різко повернулась*

Місце посадки пасажирів на щоденний рейс «Лисичанськ-Москва» (фото 16.03.2015)

і побачила, що вони влучили в московський рейсовий автобус. Він був білий, заповнений людьми. Дві людини просто вилетіли з розірваного автобуса, більшість, думаю, загинула, хтось побіг через міст,» — розповідає жінка.

За словами **лікарів «швидкої допомоги» Лисичанська**, вони не одразу змогли приїхати на виклик до автобуса, тільки за годину — півтори, оскільки довкола тривав бій. По прибуттю на місце пригоди вони забрали тільки тих 10 постраждалих пасажирів із дітьми, що лишилися в посадці чи поблизу мосту. Тож, більшість пасажирів, що були в автобусі, не звернулись за допомогою до лікарні, а наявність у них травм, відповідно, ніяк не була задокументована.

Можливо, саме це стало причиною того, що обидва свідки, з якими говорили наші монітори, не були опитані міліцією чи СБУ. В подальшому обгорілі залишки автобуса стояли біля

блокпосту протягом півроку, перш ніж комунальні служби порізали його на металобрухт.

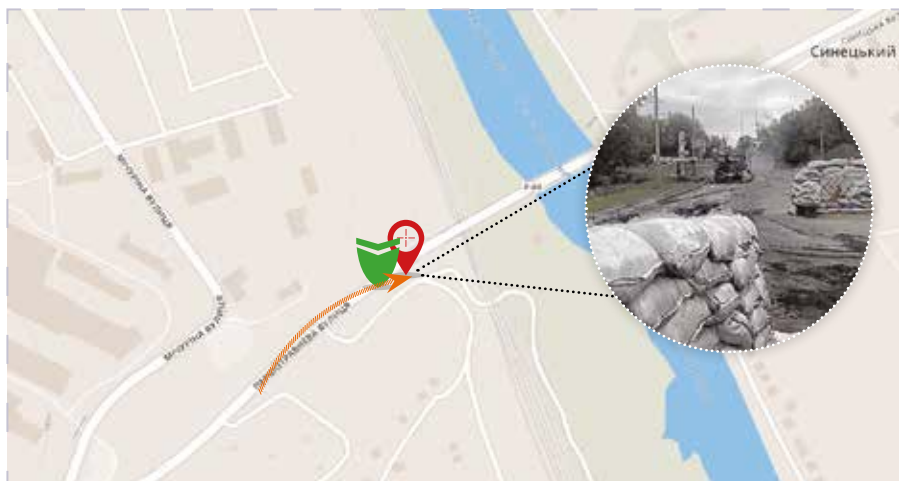
(с) Розстріл «гуманітарного коридору» 24 липня 2014 року

23 липня командир батальйону «Донбас» Семен Семенченко повідомив про те, що за Лисичанськ ведуться запеклі бої, що «триває штурм Лисичанська... Терористи обстрілюють місто з мінометів й АГС». Окрім того, командир батальйону «Донбас» повідомляє про організацію «гуманітарного коридору»: *«Хто точно вирішив виходити — організацією гуманітарного коридору ДЛЯ ЖІНОК І ДІТЕЙ займається один із місцевих журналістів. Пишіть в приват, скоординує з групою і місцем. Прохання не пересуватися вулицями до закінчення бойових дій».*

За словами лікарів **двох бригад «швидких», що чергували на «Пролетарському спуску»** (найвища точка виліці Пролетарська, що спускається до Пролетарського мосту), мирне населення, що намагалося залишити місто через цей міст, — обстрілювали з боку Лисичанська.

Це підтверджує і **уповноважений керівника АТО в Луганській області по Лисичанську Віталій Шведов**, який знаходився на Пролетарському мості весь день 24 липня. За його словами, він став свідком пострілів снайперів по мирним мешканцям, що евакуювались з Лисичанська: *«Коли 51 механізована бригада, спеціальний батальйон МВС «ЧЕРНІГІВ» та батальйон «ДОНБАС» закріпились перед Пролетарським мостом, була досягнута домовленість із представниками НЗФ про «зелений коридор». Деś за годину люди почали виходити з міста,*

Фото: www.podrobnosti.ua/986297-v-osvobozhdennom-lisichanske-provodjat-polnuju-zachistku-ot-terroristov-foto.html
Мапа: Google maps станом на 01.04.2015 р.

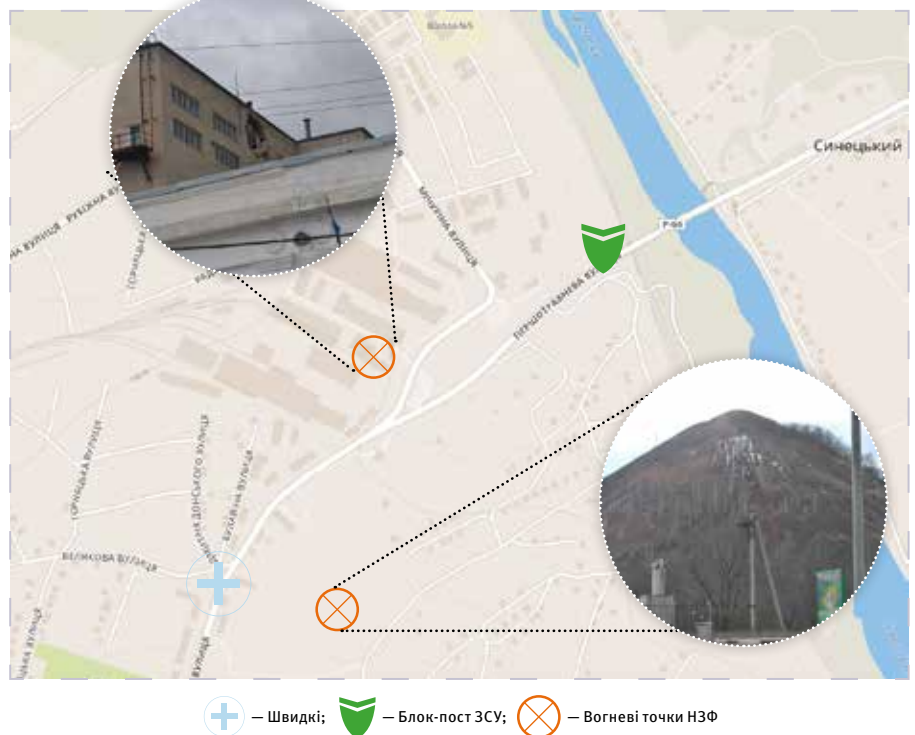
 — Місце розстрілу авто; — Блок-пост ЗСУ (станом на 14:00 22.07.2015); — Напрямок пострілів

багато авто їхали на великій швидкості, аби встигнути проскочити. Їх вже не перевіряли. І саме тоді на моїх очах згори виїхала червона машина «Жигулі», доїхала до середини мосту і снайпер з терикону вистрілив, влучивши пасажирові — літньому чоловіку, років 60–70, — прямо в голову. Наші бійці, познімали все з себе, взяли ковдру і під шквальним вогнем винесли його на інший берег, за міст. Але, на жаль, він був вже неживий. Моє враження, що стріляли по цій машині для того, щоб її розгорнуло і вона заблокувала міст. Бо навіщо ще було б чекати, доки вона доїде до середини».

За словами лікаря «швидкої» Лисичанська, на Пролетарському спуску 24 липня було всього-навсього 2 бригади «швидких», бо майже ніхто не хотів працювати в тому районі, де триває найінтенсивніша перестрілка. «Тож, одна бригада складалась з фельдшера та водія, а інша з двох фельдшерів, бо водій відмовився, — уточнює чоловік. — Вони стояли на «повороті Мельникова», на вулиці Свердлова. Безліч машин виїжджало. Але ще більше людей йшло пішки через міст, багато хто з дітьми та речами. Тому наші машини брали людей до себе і підвозили їх до блок-посту ЗСУ, тобто згори спускали до мосту. Робили по кілька ходок. По наших машинах не стріляли спеціально, але коли машини швидкої допомоги їхали, обстріл блокпосту ЗСУ не припинявся. Поранених було багато: і кульові поранення, і осколкові. Прямо на очах одного з екіпажів на мості вистріл з боку Лисичанська пробив скло чорного авто «Міцубіші» і поранив у голову водія. Всіх постраждалих відвозили до міської лікарні Лисичанська».

Віталій Шведов стверджує, що 24 липня військовими було ліквідовано щонайменше 4 снайпери з НЗФ, які стріляли саме по мосту. Троє з них були знайдені на териконі навпроти склозаводу «Пролетар», один — на будівлі самого заводу. Оскільки позиції снайперів були значно вищі за позиції ЗСУ, то для ліквідації снайперів на териконі та заводі використали танк, що й досі видно по пробоїні в будівлі заводу. «Крім того, мінометна точка — як зазначив Віталій Шведов — була також на „Залізному ринку“ (Ринок автозапчастин в Лисичанську), з якого так само стріляли по мосту під час „зеленого коридору“. Також багато снайперів було по місту».

До речі, ввечері 24 липня, вже після звільнення міста речник інформаційного центру РНБО Андрій

+ — Швидкі; — Блок-пост ЗСУ; X — Вогневі точки НЗФ

Лисенко заявив, що НЗФ опинилися заблокованими, їм відрізано шляхи до відступу та повідомив про «оперативні заходи щодо виявлення диверсійних угруповань терористів». Отже, 24 липня окремі представники НЗФ ще перебували в місті, зокрема, діяли як диверсійні групи. А вже через два дні після звільнення міста, 26 липня Міноборони повідомляло про те, що «під час зачистки міста Лисичанськ бійці високомобільних десантних військ збройних сил України (ЗСУ) знешкодили снайперську групу терористів».

Віталій Шведов вважає, що стрілянина по «гуманітарному коридору» може бути результатом того, що та частина НЗФ, з якими домовлялись ЗСУ про припинення вогню, на цей час або не мала впливу на окремих снайперів та вогневі точки або не мала з ними зв'язку.

(d) Обстріл на «Повороті Мельникова».

Інформація про те, що в Лисичанську буде відкритий «зелений коридор» на кілька годин, у ЗМІ з'явилася всередині 24 липня, наступного дня після повідомлення військових батальйону «ДОНБАС»: «Для жителів Лисичанська відкрили виїзд через Пролетарський міст. Українські військові створили для населення так званий «зелений коридор», по якому можна залишити

зону АТО. Ті, кому вдалося його пройти, повідомляють, що для проїзду при собі обов'язково мати паспорт».

Попри це, обстріл мирного населення при виїзді з міста — тривав.

Зокрема, в сюжеті від **24 липня** кореспондента телеканалу «Інтер» Руслана Смещука, де розповідалося про звільнення міста і зокрема про «гуманітарний коридор», сказано наступне: «Сотні людей залишають місто... На жаль, без втрат серед цивільних не обійшлося. Коли ми перебували на одному з блокпостів, через які люди рятувалися, снайпер терористів вбив літнього чоловіка. Сталося це в момент перевірки автомобіля, чоловік стояв на одній лінії з солдатом, саме в цей момент снайпер і вистрілив. І інші городяни нам розповіли, як під час евакуації з міста потрапляли під обстріл бойовиків.— „Я куцями йшла, по мені вогонь вели“»³⁸.

Моніторам вдалося також зустрітися в Лисичанську з чоловіком, батько котрого був застрелений 24 липня у цьому ж «гуманітарному коридорі», як стверджує чоловік, снайперською кулею. Це відбулося на перетині вул. Свердлова та Первомайської, який місцеві називають «поворотом Мельникова» від назви шахти, що знаходиться неподалік. Цей кейс було детально описано в нашому попередньому звіті (www.ccl.org.ua/wp-content/uploads/2013/07/Zvit-LNR-5.01.pdf)

2. НОВОСВІТЛІВКА – ХРЯЩУВАТЕ, ОБСТРІЛ КОЛОНИ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ В «ГУМАНІТАРНОМУ КОРИДОРІ»

СЕРПЕНЬ 2014 РОКУ

Розстріл колони з мирними мешканцями між населеними пунктами Хрящувате та Новосвітлівка належить до періоду, коли українська армія йшла в наступ за багатьма напрямками, подія відбулася незадовго до Іловайської трагедії. Напередодні ЗМІ повідомляли про успіхи української армії, яка увійшла в тому числі у Хрящувате і дійшла навіть до Луганська.

Перше повідомлення про розстріл мирних мешканців у колоні, що рухалася для евакуації з населеного пункту Новосвітлівка, з'явилося 18 серпня 2014 року близько 10 ранку. Керівник прес-центру ОК «Північ» Анатолій Прошин повідомив, що «в районі 9:40 під час виводу біженців з населених пунктів Хрящувате і Новосвітлівка бойовиками було завдано масований вогневий удар по цій колоні з мінометів та реактивної артилерії «Град». В результаті є велика кількість жертв. Люди згоріли прямо в автомобілях, якими їх виводили. Люди просто не встигли залишити транспортні засоби, якими їх вивозили».³⁹. В РНБО заявили про те, що «Гради» та міномети були передані з Російської Федерації. Речник Радбезу згадав, що вантажівки для перевезення мирного населення надали військові, утім зазначив, що колона містила всі розпізнавальні знаки, зокрема, білі прапори⁴⁰.

Того ж дня, 18 серпня з'явилося відео, на якому мирні мешканці, що були в колоні та пересувалися в наданих

Військовий ЗСУ розповідає про обстріл на тлі одного із обстріляних ЗІЛ-131 — того, який вцілів (скріншот із відео ЗСУ)

для їх перевезення вантажівках ЗІЛ-131, розповідають про обстріл двома мінометними снарядами (про «Гради» вже не згадується), а також підтверджують, що на транспорті був білий прапор⁴¹. Одна машина пошкоджена, інша розбита щент, розповідають люди.

Що стосується кількості загиблих, то наступного дня було повідомлено про 17 тіл, включно з жінками та дітьми. Не всі тіла була можливість забрати з місця події, оскільки відтоді район контролюється НЗФ⁴².

Пізніше, 3 вересня на сторінці в соцмережах добровольчого батальйону

«Айдар», який і організував виведення колони, з'явилися фото з Хрящуватого⁴³, а також (днем раніше) наступна інформація: «Айдарівці евакуювали з Новосвітлівки кілька десятків сімей, у тому числі з грудними дітьми. По сформованій колоні біженців з 26 легкових автомобілів (до відмови забитих цивільними людьми), піднявшись на Лису гору, прямою наводкою бив російський танк. По коридору, створеному для виходу біженців з Хрящуватого, стріляли російські війська — ці люди згоріли заживо ...», — йдеться в повідомленні⁴⁴. На цьому відео, записаному 20 серпня, боєць «Айдару» каже про обстріл 15 мирних людей у «коридорі» в Хрящуватому за участю російських військ, утім, він не уточнює, який саме транспорт було розстріляно⁴⁵. До речі, на відео десятьма днями пізніше (28 серпня) зафіксоване авто медичної служби «Айдару» з відповідними упізнавальними знаками у вигляді червоного хреста, побите при виході з Хрящуватого осколками РСЗВ «Граду», гаубіци, САУ⁴⁶.

Утім, у подальшому нам не вдалося отримати підтвердження щодо обстріляних 26 легкових авто. Одна з постраждалих, з якою поспілкувалися монітори, К.Купріянова зауважує, що разом із ЗІЛ в колоні були легковики, утім, скільки саме їх було вона не знає, оскільки легковики відправлялися пізніше. Інформацію про 26 легкових авто нам не підтвердили в тому числі й самі бійці батальйону «Айдар», які

39 www.pravda.com.ua/news/2014/08/18/7035073/?attempt=1

40 www.tyzhden.ua/News/117136

41 www.youtube.com/watch?v=_dVK3QFCv2E

42 www.lb.ua/news/2014/08/19/276651_presstsentr_ato_17_chelovek_pogibli.html

43 www.facebook.com/media/set/?set=a.1482886358647042.1073741830.1430526587216353&type=1

44 www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1482880315314313&id=1430526587216353

45 www.youtube.com/watch?t=170&v=7SW747BPq5Y

46 www.youtube.com/watch?v=qdk5QpWUHxg

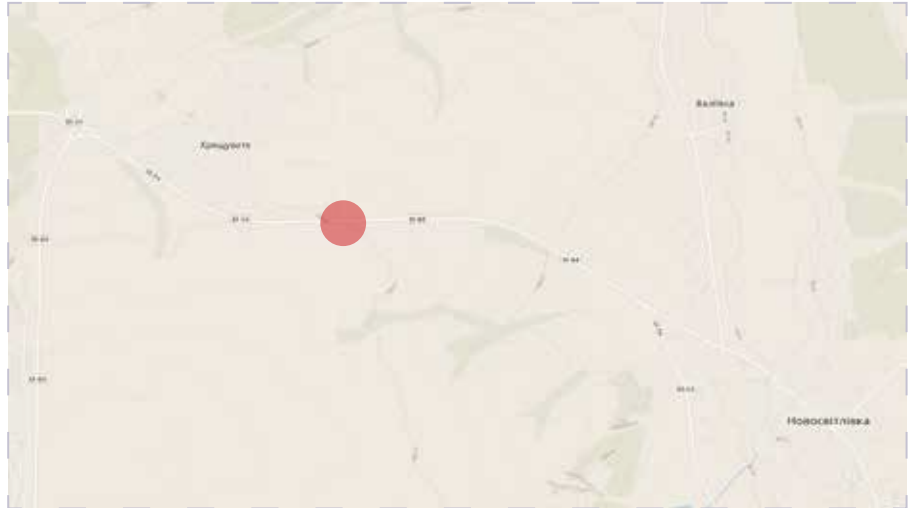
перебували в Хрящуватому в ті дні. Зокрема, **військовий із позивним «Орест»** каже, що мирних мешканців вивозили спершу на автобусі, а потім пересадили до вантажівок, в які, власне, і влучили снаряди. Він стверджує, що обстріл вівся з однієї із довколишніх шахт. Каже, що спостерігав вогонь із території шахти на власні очі, щоправда, не зміг уточнити, про яку саме шахту йдеться (назви він не знає).

Водночас, «Орест» підтверджує, що на той час з боку НЗФ вже були присутні російські регулярні військові частини, а саме псковські десантники⁴⁷. Про те саме казав у кінці серпня командир батальйону «Айдар» Сергій Мельничук: за його словами, в районі Хрящуватого у бій вступили російські танкові частини та ВДВ⁴⁸. Щодо зброї, яка використовувалася, то «Орест» розповідає про САУ, танки, 120-міліметрові міномети та РСЗВ «Град». Він припускає, що обстріл по мирним мешканцям, які евакуювалися, міг вестися з міномету.

Моніторинговій групі вдалося поспілкуватися зі ще одним зі свідків подій у Хрящуватому, **добровольцем батальйону «Айдар» із позивним «Берет»**, який зараз є воєнним комендантом Луганської ТЕС (м.Щастя). За його словами, постріл по вантажівці здійснював танк. Утім, він говорить не про ЗІЛ, а про КРАЗ (можливо, помилково, адже вантажівки доволі подібні візуально). «Коли погрузили людей вивозити з Хрящуватого, першим пішов КРАЗ, в який влучив танк. Вони не хотіли стріляти по мирним, але мирні сиділи у військовому авто. Так, вони були різнокольорові, але ми також різнокольорові. Вони стріляли по військовому авто», — стверджує військовий. Він вважає, що це не спланований напад на мирну колону (до речі, «ОРЕСТ» вважає так само), а випадковість, але важливо зауважити, що ця точка зору суперечить інформації, які мобільна група отримала від однієї з постраждалих під час обстрілу.

Моніторинговій групі вдалося отримати свідчення жительки м. Хрящувате Купріянової Ксенії Леонідівни 1980 р.н., яка їхала в одній зі згаданих двох вантажівок ЗІЛ-131. Нині жінка перебуває на території Російської Федерації. На відміну від військових, жінка впевнена, що по колоні, яка йшла «коридором», стріляли прицільно.

К.Купріянова виїздила з Хрящуватого 18 серпня 2014 року разом із родиною у складі чотирьох осіб, з чоловіком та двома

Червоним колом позначена орієнтовна точка ураження ЗІЛ-131, в якому перебувала постраждала з родиною

дітьми (дівчата — 6 та 2,5 роки). На той момент (із 13 серпня) місто перебувало під контролем батальйону «Айдар», він був відповідальним також за евакуацію мирного населення. Про можливість виїхати родина дізналася спонтанно, жодного спеціального оголошення не було, зв'язку на той момент також не було, усе вирішувалося дуже швидко. «Гуманітарний коридор» мав охоплювати проїзд через поле між Новосвітлівкою та Хрящуватим у напрямку населеного пункту Лутугіно. «Це територія добре проглядається (і прострілюється), тому була домовленість без чіткого визначення часу прохід колони мирних жителів», — розповідає жінка. К.Купріянова стверджує, що «коридор» був узгоджений із «ЛНР», вони підтверджували його відкриття. На момент виїзду в колоні перебувало близько 50 людей. Вони розміщувалися в двох авто — ЗІЛ-131, які були передані «Айдару» ЗСУ, а також у легковиках (як зазначено вище, точну їх кількість постраждала не уточнює). На авто був упізнавальний знак — біле полотно. За словами жінки, обстріл розпочався о 9.40, що збігається з офіційним повідомленням РНБО. «Я їхала в першому ЗІЛу з колони (він узагалі йшов першим). В авто нас було 25 осіб, включно з двома літніми людьми, не здатними до самостійного пересування, а також чотирма дітьми». Коли від дорожнього знаку «Хрящувате» авто від'їхало на півтора кілометра, на нього була здійснена вогнева атака.

К.Купріянова стверджує, що це було пряме потрапляння в авто з гранатомету. У результаті удару, ЗІЛ, в якому їхала жінка з родиною, згорів, а з 25

осіб вижило шестеро (загиблих — 19-ро). Зокрема, загинули старші люди та двоє дітей — хлопчик 17 років та 1-річна дівчинка. Обстріл, за словами постраждалої, відбувався з боку Новосвітлівки.

«Це було зроблено абсолютно навмисно, — каже К.Купріянова. — Їх попереджали про прохід колони мирних жителів, і вони явно на нас чекали. Наша машина йшла першою і ми довго чекали на трасі другий ЗІЛ. Це дало можливість по нам прицілитися», — впевнена жінка.

Протягом 5 годин після події жінка з чоловіком та двома дітьми, а також двоє їхніх сусідів (один вцілів, іншому перебило ноги) провели в окопі поруч із дорогою. За 5 годин їх підбрала медична служба «Айдару» та відвезла для надання допомоги до Новосвітлівки, супроводжував їх БМП.

У чоловіка К.Купріянової осколком гранати була поранена трахея, оперували його в госпіталі Луганського аеропорту. Жінці осколком порвало ногу нижче стегна, їй надала допомогу медслужба «Айдару». Старша донька подружжя отримала глибокий опік правого передпліччя, їй робили пересадку шкіри в Лутугинській ЦРЛ, далі вона проходила курс лікування в Харківському опіковому центрі. Молодша донька отримала опік вуха, її лікували в Лутугинській ЦРЛ. Усі речі та документи, які були в родині з собою, згоріли в ЗІЛ. Із заявами до правоохоронних органів родина не зверталася. Після лікування виїхала до родичів у РФ.

НЗФ історію з обстрілом під Хрящуватим 18 серпня описують інакше. «Армія Луганської народної республіки

47 www.gazeta.ru/social/2014/11/10/6297181.shtml

48 www.youtube.com/watch?v=z8FEgrKeoBc&t=15

ніколи не обстрілювала біженців і громадян», — заявив «в.о. голови ЛНР» Ігор Плотницький. Водночас, у зведених даних НЗФ, які опубліковані на сайті «Прес-центр ДНР», зазначалось, що їх сили завдали удар по українській армії біля Хрящуватого. «У результаті артилерійського удару по позиціях ЗСУ у Хрящуватому противник зазнав втрат, ймовірно до 30-х загиблих», — сказано в повідомленні «ДНР»⁴⁹. При цьому, «віце-прем'єр ДНР» Андрій Пургін оперативно вчинив спробу виправдатись за «колег» із «ЛНР», даючи інтерв'ю репортерам Ройтер, заявивши, що «сили повстанців» не володіють такими бойовими можливостями для подібного удару.⁵⁰

Наразі, згідно з інформацією, наданою нам Прокуратурою Луганської області, справа щодо обстрілу колони біля Хрящуватого розслідується УСБУ в Луганській області. Утім, під час телефонної розмови з одним із представників СБУ Луганщини він повідомив

мобільній групі, що про відповідні справи йому та його колегам невідомо.⁵¹ Водночас, постраждала К.Купріянова каже, що їй точно відомо, що за фактом обстрілу саме тієї вантажівки, якою пересувала вона та її родина, порушено кримінальну справу. Подробицями вона не володіє, адже перебуває за межами країни.

20 серпня за повідомленням інформаційно-аналітичного центру РНБО, в районі селища Хрящувате було знову здійснено обстріл автомобіля, в якому їхала сім'я вимушених переселенців. Машина пересувалася з великим білим прапором. Обстріл здійснювався з боку селища Самсонівського Краснодонського району. Чоловік і 5-річна дитина загинули на місці. Жінка — на руках у медиків, стверджується в офіційному повідомленні. Детальнішою інформацією щодо цього інциденту мобільна група не володіє.

Водночас, варто звернути увагу на наступну обставину. Доброволець із позивним «Орест» повідомив мобільній групі, що на власні очі бачив, що обстріл ЗІЛ 18 серпня відбувся з однієї із шахт. Він, як зауважувалося вище, не знає назви цієї шахти, але наголошує, що бачив постріли на власні очі, оскільки в той час здійснював у тій місцевості розвідку. За напрямком обстріли 18 та 20 серпня співпадають. Отже, можна припустити, що відбувалися вони орієнтовно з одного й того самого місця. У другому випадку РНБО повідомляє про селище Самсонівське Краснодонського району. Саме в цьому селищі знаходиться шахта «Самсонівська-Західна», що належить ТОВ «Краснодонвугілля» (входить до Групи Метінвест). Можливо, саме з неї і здійснювався обстріл 18 серпня. До речі, напередодні, 17 серпня ця шахта була обстріляна.

3. ДЕБАЛЬЦЕВЕ, ОБСТРИЛИ МІСЦЬ ЗБОРУ ДЛЯ ЕВАКУАЦІЇ

1 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

Населений пункт Дебальцеве (Донецька обл.), який є важливим транспортним вузлом, знаходиться на адміністративній межі між Донецькою та Луганською областями. Обстріли Дебальцевого відбувалися ще з літа. Після підписання Мінського протоколу від 5 вересня 2014 року місто стало частиною «буферної зони». З огляду на своє розташування, Дебальцеве було, по суті, на межі сфер впливу угруповань, що належать до «ДНР» та «ЛНР», що в січні-лютому 2015 року ускладнювало в тому числі евакуацію з району, де тільки з боку «ДНР» одночасно діяли «війська ДНР», підрозділи російської регулярної армії, озброєні групи «казаків».

Обстріли Дебальцевого інтенсифікувалися 19 січня 2015 року, у день, коли православні відзначають свято Водохреща. Близько 7.45 ранку центр міста включно з церквою накрило снарядами РСЗВ «Град». У штаб-квартирі Спільного центру з контролю і координації питань припинення вогню та стабілізації лінії розмежування сторін (далі — Спільний центр) заявили про принаймні 30 ракет, які влучили в центр Дебальцевого та прилеглі до нього території. Спеціальна моніторингова місія (далі — СММ) ОБСЄ підтвердила, що обстріл здійснювався з м. Горлівки, яке перебуває під контролем НЗФ «ДНР». ГУ МВС у Донецькій області заявило про загибель трьох цивільних (включно з 12-річним хлопчиком) і

поранення дванадцятьох (включно з 12-річною дівчинкою)⁵². **Лариса Миколаївна Яковенко**, лежача інвалід 1 групи, яка на момент візиту моніторингової групи в Донецьку область на початку березня перебувала в одному з місць компактного проживання переселенців в Артемівську, вважає, що це була «провокація, адже ті, хто стріляли, напевне знали, що зранку люди йтимуть до церкви».

З 20-х чисел січня місто опинилося, по суті, відрізане від комунікацій: світла, води, мобільного зв'язку. Із того часу і аж до остаточної де-факто окупації Дебальцевого представниками НЗФ (17 лютого 2015 р.) тривала евакуація населення з міста та прилеглих до нього територій переважно власними силами

49 www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/08/140819_hryaschuvate_update_bodies_dt

50 www.novorosinform.org/news/id/6464

51 www.youtube.com/watch?v=dVK3QFCv2E

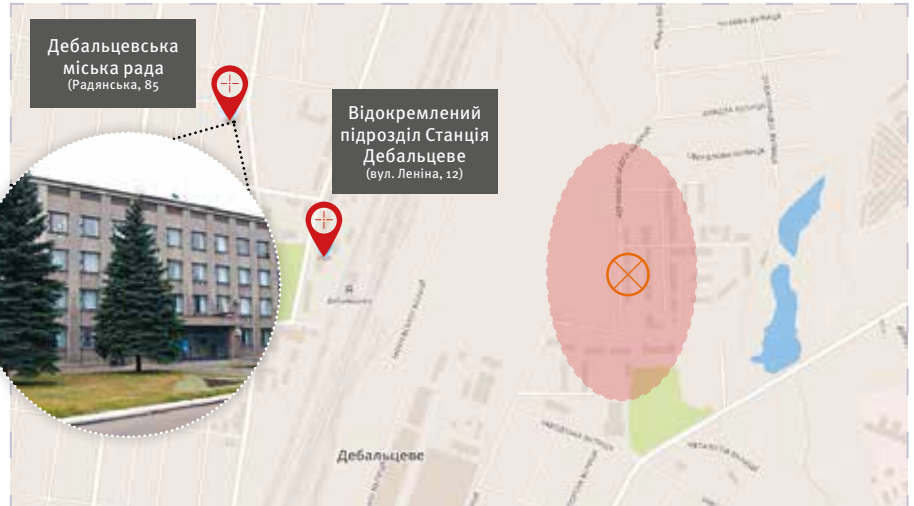
52 dt.ua/UKRAINE/v-rezultati-artobstrilu-debalceve-postrazhdali-10-osib-8-riczna-divchinka-u-vazhkomu-stani-161731_.html

людей, а також за допомогою ДСНС, українських військових, представників органів місцевого самоврядування, а також великою мірою силами волонтерів (як правило, останні взяли на себе вивезення соціально вразливих груп населення). Вивезення здійснювалося переважно в Артемівськ, Слов'янськ, Краматорськ та інші міста Донецької області. За деякими оцінками, з більше 30 тисяч жителів на початок лютого в місті лишилося близько 7.

Тим, хто залишає місто, — НЗФ непрямо погрозували артилерійським обстрілом. Так можна трактувати заяву 30 січня, яка прозвучала після захоплення силами НЗФ Вуглегірська (населеного пункту неподалік Дебальцевого) від одного з лідерів «ДНР» Олександра Захарченка: *«дорога прострілюється повністю. Всі, хто буде виходити з котла, будуть під перехресним вогнем артилерії»*⁵³. Звісно, малися на увазі передусім українські військові, яких намагалися взяти в «котел», утім, це була єдина дорога, якою в принципі можливо було залишити місто. Саме на цій трасі була розташована ділянка між населеними пунктами Дебальцеве та Логвинове, яка обстрілювалася найбільше.

У таких умовах мирному населенню доводилося залишати місто. Наприклад, саме 30 січня з Дебальцевого виїздила **Галина Алентина**, що працює в одному з дитсадків міста, а на момент візиту моніторів перебувала в одному з місць компактного проживання переселенців в Артемівську. Близько 18.00 її вивозив на приватному авто друг родини. *«Траса прострілювалася, все довкола ворушилося. Снаряди лягали і на місто, і на дорогу»*, — розповідає жінка. На щастя, їй вдалося залишити місто неушкодженою.

У кінці січня (точну дату назвати не може) виїздив із Дебальцевого також **69-річний Іван Михайлович Соловей**. Його вивозили волонтери. Пенсіонер розповідає, що дорога в цей час обстрілювалася, що змушувало водія постійно ривками змінювати швидкість (то 80 км/год, то 50 км/год) та маневрувати, аби неможливо було прицілитися та влучити в авто. На питання, чи, на думку, чоловіка, вівся прицільний вогонь по авто, він відповідає: *«Звісно. Наш автобус їхав із білим прапором. І все одно стріляли. З боку Чорнухиного, Фацівки, з боку „ДНР“»*. Пенсіонерові також пощастило залишитися неушкодженим, наразі він проживає в місці компактного проживання в Артемівську.

— Місця обстрілу; — імовірна зона, звідки вели вогонь

Але пощастило так не всім. **1 лютого 2015 року в Дебальцевому були обстріляні дві локації, де відбувся збір мирного населення для подальшої евакуації.** Учасникам моніторингової групи вдалося поспілкуватися з волонтерами, які організували евакуацію.

Волонтер Андрій Галущенко, який належав до волонтерської групи, що брала участь в організації евакуації з Дебальцевого, розповідає, що для подальшої евакуації людей із різних точок міста звозили до кількох наперед визначених місць. Там їх пересажували до більш габаритного транспорту та відправляли до підконтрольних українському урядові міст подалі від лінії фронту. Основними точками збору були бомбосховище на вул. Леніна, 12 (Відокремлений підрозділ Станція Дебальцеве), а також Дебальцевська міська рада (вул. Радянська, 81).

На Леніна, 12, окрім групування людей та пересадки у більш габаритний транспорт, відбувалася роздача гуманітарної допомоги, хліба та води, яку сюди підвозила ДСНС. Тому часто тут бувало доволі масивне скупчення мирних людей. **Між 12.00 та 13.00 1 лютого саме по цій точці було завдано артилерійського удару.** На думку Андрія Галущенка, який має досвід ведення бойових дій, постріли здійснювалися з 82-міліметрового міномету (відомого також як «Васильок») мінами, що мають осколкову дію. Протягом бл. 20 хвилин було здійснено три серії по 15–20 пострілів у кожному. На момент обстрілу біля бомбосховища перебувало близько 70 осіб, включно з дітьми, які чекали на евакуацію. Також

тут знаходився транспорт, яким мали намір вивозити людей, а саме: автобус «Богдан» (це був один із чотирьох автобусів, виділених для евакуації міською владою Києва на прохання волонтерів, в результаті обстрілу він залишився без шибок), мікроавтобус, а також легкове авто. Унаслідок першої серії осколкове поранення в шию отримала 13-річна дівчинка (її було вивезено до Харкова і там прооперовано, на сьогоднішній день її стан стабільний). Осколкове поранення також отримав водій одного з автобусів. Після першої серії волонтерам вдалося перевести людей до бомбосховища, де вони залишилися близько 1,5 год. З транспорту найбільше постраждав легковий волонтерів, який довелося залишити в місті через його непридатність для подальшого пересування.

На думку Андрія, який в результаті обстрілу отримав контузію вуха (гостру акустичну травму), обстріл здійснювався з дистанції до 1 км, тобто з меж міста. Імовірно, із Заводського району (заводоуправління), який, за його інформацією, українські військові перевіряли не надто скрупульозно на предмет наявності там диверсійно-розвідувальних груп (далі — ДРГ). Саме з цього місця, ймовірно, було здійснено всі три серії. Зброя, з якої, ймовірно, вівся обстріл, — доволі мобільна. У розібраному вигляді її може переносити троє людей, вона також може встановлюватися на позашляховик.

«Минуло близько 40–50 секунд з моменту, коли транспорт під'їхав під бомбосховище. Це якраз підльотний час міни на малих дистанціях. Траєкторія — крута навісна, — описує Андрій».

— *Міни падали згори. Це може свідчити про те, що стріляли зблизька. Вогонь був чітким, з високою купчастістю та влучністю (міни лягли в квадрат 100 на 50 метрів), хоча слідів пристрілювання не було, що може свідчити про те, що приціл був виставлений заздалегідь і саме на це місце,»* — припускає Андрій Галущенко.

За словами Андрія, а також **волонтерки Діани Макарової, засновниці Фонду Діани Макарової**, яка також організувала евакуацію того дня та потрапила під обстріл, від начальника міськвідділу міліції Дебальцевого полковника Євгена Юханова (пізніше, 10 лютого загинув при спробі штурму однією з ДРГ міськвідділу Дебальцевого⁵⁴) вони кілька разів отримували інформацію про те, що в місті працює кілька ДРГ. На думку обох волонтерів (яких учасники мобільної групи опитували окремо), постріли могла здійснювати одна з цих двох груп.

За словами обох волонтерів — Андрія Галущенка та Діани Макарової, блокпостів або позицій українських військових у районі бомбосховища на Леніна, 12 не було. Хоча в будівлі, де знаходилося бомбосховище, перебувала воєнна комендатура, але займала вона тільки одну кімнату, в якій перебував комендант і двоє солдатів. Перед самим обстрілом на майданчик до будівлі під'їхало також авто батальйону «Донбас» із кількома військовими. За інформацією іншого волонтера, що брав участь в евакуації, — Тіма Златкіна, в одній із адмінбудівель неподалік власну дислокацію створював батальйон «Донбас». Утім, варто зауважити, що на місці обстрілу на той момент перебувало щонайменше 70 цивільних осіб (серед них — діти), які готувалися до евакуації.

Діана Макарова уточнює, що обстріл відбувся на третій день їх активної роботи з евакуації людей із Дебальцевого. Збір людей у попередні дні здійснювався на одному й тому місці. Це ще один аргумент, який може свідчити на користь того, що стрілянина була прицільною.

Саме тому на момент проведення евакуації волонтери постійно зверталися до журналістів з вимогою не повідомляти у відкритих джерелах, з яких саме точок відбувається евакуація, а також про маршрути вивезення цивільного населення. На їх думку, саме ці повідомлення призводили до обстрілів. Зокрема, один із волонтерів, що брав участь в організації евакуації **Тім Златкін** ([facebook.com/akvilifer](https://www.facebook.com/akvilifer)) писав у соцмережі, що через ці повідомлення

НЗФ «ведуть прицільний вогонь по наших автобусам та машинам». Саме він виклав у мережу фото обстріляного біля бомбосховища автобусу «Богдан».

Окрім того, в розмові з монітором Тім розповів, що за кілька днів до того (точної дати він пригадати не зміг) один із автобусів, призначений для евакуації мирного населення, потрапив під обстріл неподалік Дебальцевого на трасі. Він вважає, що мінометна стрілянина в тому випадку також була прицільною, адже в автобус влучили саме після того як він зупинився у зв'язку з технічними причинами. І це дало можливість виставити на нього приціл. На щастя, під час того обстрілу ніхто не постраждав, адже автобус був майже порожнім — за винятком водія та кількох волонтерів у ньому на той момент нікого не було.

Цього ж дня, **1 лютого, близько 14.00 відбувся також обстріл виконкому Дебальцевого**, але, ймовірно, з іншої зброї — РСЗВ «Град». У результаті обстрілу був поранений начальник штабу, закріпленого за Спільним центром українськими Збройними силами (на той час Спільний центр базувався в міськвиконкомі Дебальцевого, необхідно зауважити, що на той час його вже залишили російські військові, вони виїхали до Соледару, де Спільний центр базується на сьогоднішній день), а також двоє цивільних⁵⁵. Окрім того, було виведено з ладу один із автобусів, яким ДСНС також збирав людей для евакуації саме на цьому місці, вражено осколками 8-х людей із цього автобусу, який якраз від'їздив від міськвиконкому у напрямку Артемівська. Перед тим двом автобусам ДСНС вдалося безперешкодно виїхати. За

інформацією ГУ МВС України в Донецькій області, обстріл відбувся о 14.50. Поранення дістали 9-ро осіб⁵⁶.

Олексій Короткий, 1948 р.н., виїздив із Дебальцевого 1 лютого від міськвиконкому якраз тим автобусом, який в результаті обстрілу був виведений з ладу (сам пенсіонер родом із Чорнухиного, де його будинок був зруйнований снарядом ще в січні). *«Щойно від'їхали від міськвиконкому — і відразу почався обстріл. Не знаю, як наш автобус не накрило. Міни рвалися поруч, я бачив ці спалахи. Автобус посікло осколками, повилітало скло. Автобус так і не зміг виїхати далі через пошкодження. Ми сиділи в ньому цілих три години. З 18-х нас залишилося шестеро, решту забрав автобус, який їхав поруч. Дехто пішов пішки. Через три години прийшов автобус волонтерів із Артемівська і забрав нас шістьох»,* — розповідає чоловік, який на момент візиту моніторингової групи перебував у лікарні м. Часів Яр Артемівського району (там йому провели ампутацію ноги, але це була операція планова та не пов'язана з наслідками обстрілу). Чоловік каже, що в результаті обстрілу в автобусі були поранені, хоча сам він ушкоджень не отримав.

Судячи з усього, в тому самому автобусі що й попередній опитуваний, їхав і **Володимир Салтин** (родом із Вуглегірська, який залишив своє місто ще раніше). Станом на 1 лютого він перебував у Лікарня № 2 в Дебальцевому, вже з осколковим пораненням голови. Каже, що на момент евакуації 1 лютого (про яку оголосив медперсонал) поруч із лікарнею кілька разів падали міни, будівля вже була без шибок. Про саму евакуацію чоловік розповідає,

Обстріляний біля бомбосховища автобус "Богдан". Фото Тім Златкін

54 www.censor.net.ua/photo_news/324148/nachalnik_gorotdela_militsii_debaltsevo_evgeniyi_yuhanov_pogib_pri_otrajenii_popytki_zahvata_zdaniya

55 www.osce.org/ukraine-smm/138616

56 www.facebook.com/Vyacheslav.Abroskin/posts/1416019025357434

що міни лягали поруч із автобусом, але в сам транспорт не влучили. Утім, у результаті транспорт був виведений із ладу і його вивезли з Дебальцевого на іншому автобусі. Спершу доправили до Артемівська, але оскільки місць у лікарні не виявилось, то переспрямували до Часового Яру, де монітори В.Салтина і застали.

Головний лікар у міській лікарні м.Часів Яр стверджує, що під час боїв за Дебальцеве у кінці січня-лютому 2015 року до медичного закладу було доправлено 15 осіб із числа мирного населення з травмами, отриманими в результаті бойових дій. На момент візиту моніторингової групи у лікарні залишалось 10-ро (4-ро у відділенні терапії, 6-ро — в хірургії). Їх травми за винятком згаданого чоловіка із пораненням у потилицю, не були пов'язані з бойовими діями, а з екстремальними умовами, в яких людям доводилося перебувати, доки за Дебальцеве точилися бої.

На момент нашого візиту до **Артемівської центральної районної лікарні**, звідки якраз виписали останнього цивільного пораненого, що отримав травми в Дебальцевому. Загалом, як повідомив **заступник головного лікаря з лікувальної роботи Губський Іван Олександрович**, з 1 лютого до 2 березня в лікарню звернулося 87 осіб з травмами різної складності, які постраждали в результаті бойових дій. Щоправда, далеко не всі з них — постраждали в Дебальцевому. Наприклад, 9-ро — отримали ушкодження внаслідок обстрілу Артемівська 15 лютого.

Моніторам також вдалося поспілкуватися телефоном із **начальником відділу з питань внутрішньої політики міської ради Дебальцевого Олексюком Іваном Івановичем**, який був залучений до процесу евакуації. Чоловік від особистої зустрічі відмовився, пославшись на зайнятість, але підтвердив обстріл біля виконкому транспорту, за допомогою якого мала бути здійснена евакуація. Він сказав, що знає людей, які постраждали внаслідок цього обстрілу, але вони від спілкування відмовляються (навіть телефоном і навіть анонімно) через страх, адже мають намір повертатися та продовжувати жити в Дебальцевому.

У випадку з Дебальцевим слід підкреслити **відповідальність українського**

уряду за невчасно проведену евакуацію вразливих груп із числа мирного населення. З кінця січня 2015 р. волонтерські ініціативи постійно заявляли про необхідність вивезення населення. Зокрема, в одній із публікацій у пресі від 3 лютого громадська ініціатива «Станція Харків» заявляла про 100–200 звернень на день із проханням допомогти евакуюватися. Півтори тисячі заявок отримала протягом тижня ГО «Українські рубежі». *«Ми працюємо, але не працює держава, — заявляв тоді координатор «Гуманітарної місії допомоги мирному населенню зони військового конфлікту» Євген Каплін. — Ще місяць тому ми говорили, що у Дебальцевому скоро буде напружена ситуація. Більшість людей або сидять у підвалах, або намагаються виїхати до родичів. У місті немає води, газу, світла, підірвано хлібозавод, не працюють комерційні перевізники.»*⁵⁷

Кількома днями пізніше обстріли Дебальцевого посилилися, і 4 лютого СММ ОБСЄ закликала до створення «гуманітарного коридору», аби територію під обстрілами могли залишити мирні мешканці⁵⁸. 5 лютого заклика створити умови для вивезення мирного населення із місць інтенсивного обстрілу публічно підтримав Генсек ООН Пан Гі Мун⁵⁹.

У результаті подальших переговорів вдалося організувати **«коридор» 6 лютого**, завдяки якому із зони конфлікту була вивезена значна кількість мирного населення (передусім — людей із інвалідністю, які не здатні пересуватися самотужки) і який, на щастя, не був обстріляний. За повідомленням ДСНС, для вивозу людей було задіяно 25 автобусів, 2 броньованих автомобіля «КрАЗ» і 2 карети «швидкої допомоги». З Дебальцевого, поруч розташованих сіл Новогригорівки, Комуни і Червоного Орача Артемівського району, смт Миронівського, а також з Авдіївки були евакуйовані 753 людини, в т.ч. 81 дитина та 3 особи, які не могли пересуватися самотійно.

У відповіді на інформаційний запит **Центру Громадянських Свобод** ДСНС повідомило, що «гуманітарний коридор» було організовано з 6.00 6 лютого на три доби. Утім, це було рішення керівництва Штабу АТО. Насправді ж, як відомо, коридор діяв лише протягом одного дня

— 6 лютого. Але навіть цього дня, на думку волонтерів, які здійснювали евакуацію, НЗФ намагалися спровокувати кровопролиття. **Волонтерка Діана Макарова** розповідає: *«Вдалося домовитися про те, що на дві години припиняють обстрілювати дорогу Артемівськ-Дебальцеве, далі на чотири години — місто, а далі знову на дві години — дорогу. Доки ми їхали до міста, сама дорога не обстрілювалася, але з боку «ЛНР» летіли «смерчі» (ідеться про РСЗВ «Смерч», — ПРИМ. РЕД.). Окрім того, протягом ночі в Дебальцеве підтягувалися сили: гаубиці, танковані вантажівки з Донецька, бронегрупи, ДРГ. Вони починали штурмувати позиції українських військових на околицях, ті змушені були відстрілюватися».* Про обстріл міста в день оголошеного «гуманітарного коридору» 6 лютого заявляв також штаб АТО⁶⁰. При цьому, «ЛНР» стверджували, що українські сили відкривали вогонь по колоні мирних мешканців, яку евакуювали з Чорнухиного 6 лютого, під який начебто потрапили в тому числі журналісти каналу «Россия 24» та Russia Today⁶¹. Через те, що наразі ця територія є окупованою, достовірність цієї інформації мобільній групі перевірити не вдалося.

Окрім того, Діана Макарова розповідає про спробу провокації біля школи № 6, де знаходилося одне з бомбосховищ і звідкільця волонтери також намагалися вивезти людей. *«Коли ми під'їхали до школи, там перебував натовп зі 150–200 осіб, переважно жінки. Довкола — групки чоловіків у чорному. Виявилось, що людям розповіли начебто ми маємо привезти гуманітарну допомогу. Натовп був «накручений», нас зустріли криками та погрозами. Почали оточувати, шарапати, звинувачували, кричали, щоб забрали військових. Нам дивом вдалося їх заспокоїти. Просто диво, що цей натовп нас не розірвав», — розповідає Діана Макарова, додаючи, що впевнена — це була спроба провокації.*

Літня жінка з двома доньками, які забажали залишитися анонімними, та які на момент моніторингового візиту перебували в лікарні м.Часів Яр, виїздили з Дебальцевого 6 лютого через потребу термінової медичної допомоги. Уся їхня вулиця на той час уже була евакуйована (ідеться про район «8 березня»

57 www.m.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-organizuvaty-systemnu-evakuaciyu

58 www.radiosvoboda.org/content/article/26830562.html

59 112.ua/politika/gensek-oon-prizyvaet-sozdat-v-debalcevo-gumanitarnyy-koridor-184882.html

60 www.glavred.info/zhizn/boeviki-narushili-dogovorenosti-o-gumanitarnom-koridore-utrom-obstreljali-zhilye-kvartaly-debalcevo-302172.htm

61 www.vesti.ru/doc.html?id=2333769

62 Як повідомляє ДСНС, із 1 лютого 2015 року на території Донецької області було розгорнуто 2 додаткових транзитних пункти для зустрічі внутрішньо переміщених осіб у містах Слов'янськ та Костянтинівка. До зазначених пунктів за допомогою звернулося 4733 особи. Також силами Державного підприємства «Мобільний рятувальний центр ДСНС України» протягом 18–19 лютого 2015 року у м. Артемівську було розгорнуто пункт зустрічі та прийому евакуйованих з зони АТО, до якого звернулося за допомогою 20 осіб. Загалом, із 6 червня 2014 року ДСНС України оперативним було розгорнуто транзитних пунктів зустрічі людей у Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях: у містах Красноармійськ, Волноваха, Маріуполь, Сватове, Лисичанськ, Щастя та селі Орли. Наразі функціонують транзитні пункти зустрічі у м. Красноармійську Донецької області та Сватове Луганської області, а також на базі підрозділів ДСНС України у Луганській області розгорнуто 6 пунктів для тимчасового перебування евакуйованого населення Луганської області. Станом на 24 березня 2015 року до транзитних пунктів у містах Слов'янськ та Костянтинівка Донецької області та Сватове Луганської області звернулося та зареєструвалося 8 тис. 721 особа.

в Дебальцевому). Вони до останнього сподівалися пересидіти, доки не стало відомо, що операція старшої жінці потрібна терміново. Від дому їх забирали волонтери, далі евакуація відбувалася від міськвиконкому. Вони підтверджують, що їм вдалося залишити місто безперешкодно. Цій родині пощастило, адже про оголошення «гуманітарного коридору» їм відомо не було, оскільки вони не мали доступу до жодних комунікацій. Про можливість виїхати вони дізналися випадково.

Довести умисел щодо перешкоджання евакуації — доволі складно. Утім, про відповідну мотивацію може свідчити, до прикладу, наступна ситуація. Як відомо, 6 лютого у Дебальцевому «гуманітарний коридор» для евакуації був організований у двох напрямках: до контрольованого Україною Артемівська та до контрольованого НЗФ Донецька (20 автобусів, за повідомленнями «омбудсмена ДНР» Дар'ї Морозової). У підсумку, в напрямку Артемівська виїхало 766 осіб, у напрямку Донецька — 42. За словами волонтерів, що організовували евакуацію, наступного дня з боку російських учасників Спільного центру звучали репліки про те, що, мовляв, українська сторона ледь не силком затягувала людей в автобуси. Публічно ж звучали звинувачення в тому, що українська сторона «не сповістила жителів міста про можливість виїхати в ДНР». Ці звинувачення видаються нам безпідставними, жодних підтверджень ми не зустріли, натомість люди, що виїздили 6 лютого до Артемівська, посілалися на те, що виїздити саме за цим напрямком їм видавалося безпечнішим. Волонтери вважають, що саме через таку кричущу непопулярність «донецького напрямку» в наступні дні режим «гуманітарного коридору» з боку НЗФ було припинено.

Одна з переселенок із Дебальцевого розповіла моніторам також про чутки ніби під час боїв за Дебальцеве в лютому багато людей було вбито на залізничному полотні, яке вони перетинали задля того, аби залишити місто. «Таке враження, що снайпери вбивали людей, коли вони намагалися виїхати з міста через залізничне полотно. Усі боялися ходити там». Утім, жоден із інших наших співрозмовників цієї інформації не підтвердив, снайперської активності помічено в Дебальцевому не було.

У подальші дні жодного «гуманітарного коридору» з Дебальцевого в інші українські населені пункти організувати не вдалося.

8 лютого ДСНС повідомила, що «переміщення громадян з міст Авдіївка, Дебальцеве, а також із поруч розташованих населених пунктів (Новогригорівка, Комуна, Миронівське, Красний Пахар, Чорнухине), як це відбувалось в попередні дні, не здійснювалось, у зв'язку з активними бойовими діями. Керівництво антитерористичної операції задля безпеки людей, не допустили автомобілі КрАЗ та автобуси, які були заплановані для проведення евакуації, до вказаних населених пунктів».

Усього, за повідомленням відомства у відповідь на інформаційний запит **ЦЕНТРУ ГРОМАДЯНСЬКИХ СВОБОД**, із 28 січня з населених пунктів Донецької області, що перебували на лінії вогню, рятувальниками та волонтерами було вивезено, а також самостійно залишили міста, близько 5 тисяч людей, з них близько 1 тисячі дітей. Згідно з оприлюдненим на початку березня звітом Офісу Високого Комісара з прав людини ООН, незаконні збройні формування повідомили про 1100 евакуйованих осіб, переважно старшого віку та дітей, з Вуглегірська та Чорнухине і прилеглих територій, на територію під їхнім контролем.⁶²

У відповіді на інформаційний запит ДСНС уточнює, що в період із 22 січня до 9 лютого 2015 року переміщення здійснювалось структурним підрозділом ДСНС України — Державним підприємством «Мобільний рятувальний центр». Відомство наводить також хронологію переміщення та кількість переміщених осіб. Під час цієї евакуації було залучено 28 автобусів різних марок (від місцевих органів влади) та 2 броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КрАЗ-5233 (від Державного підприємства «Мобільний рятувальний центр ДСНС України»), які прибували до визначених місць збору евакуйованих, завантажувалися та здійснювали рух у зворотному напрямку.

Серед представників ДСНС є також постраждалі внаслідок обстрілів. Один із них отримав осколковий поранення рук, інший — отримав контузію — розрив барабанної перетинки. За інформацією ДСНС, сталося це внаслідок мінометного обстрілу 1 лютого (імовірно, йдеться про перший описаний випадок біля бомбосховища). Окрім того, «внаслідок мінометних обстрілів у районі м. Дебальцеве та виконання небезпечних маневрів з метою виходу з-під обстрілу під час евакуації населення»

частково було пошкоджено броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КрАЗ-5233. Це сталося попри наявні розпізнавальні знаки. ДСНС зазначає, що вся техніка, що належить службі, має відповідні маркування⁶³.

Волонтер Олексій Федченко із числа протестантської спільноти, який займається евакуацією мирного населення з міст Донецької та Луганської областей, каже, що, з одного боку, за весь час, який він займається вивезенням людей, жодного разу чути про повноцінні «гуманітарні коридори» йому не доводилося — бо «режиму тиші не дотримувалися ніколи». Власне, за його словами, «гуманітарних коридорів» ніхто й не чекав, вивозили людей незважаючи на обстріли. Жодних переговорів із НЗФ щодо безпечного вивезення мирного населення Олексій не веде. Не вважає це за доцільне, оскільки **«території контролюються одночасно кількома угрупованнями і з усіма домовитися неможливо»**, — вважає він. Волонтер каже, що найбільша кількість людей потребує евакуації в ті періоди, коли відбуваються найбільш інтенсивні бої (600–700 осіб на день), в періоди т.з. перемир'я ініціатива вивозить близько 70 осіб на тиждень. Всього за весь період збройного конфлікту на Донбасі протестантська спільнота заявляє про вивезення її власними силами бл. 55 тисяч осіб.

Моніторинг міських онлайн-форумів Дебальцевого може свідчити про те, що в момент припинення евакуації людей, які бажали залишити зону бойових дій, залишалася дуже багато. **Від 17 лютого, наприклад, є таке повідомлення: «Обидві сторони стверджують, що цивільних, охочих покинути територію Дебальцевого, немає. Це неправда. Немає можливості здійснити евакуацію через обстріли — це факт. Але охочих дуже багато. Люди не виїхали, оскільки до останнього сподівалися на краще, до того ж, боялися загинути від обстрілів під час евакуації. Я прошу, волонтери і просто небайдужі люди, ми повинні об'єднатися і зробити все можливе для того, щоб цивільним було надано можливість залишити цей сектор без загрози для життя».**

Утім, із 7 лютого Дебальцеве для представників українського уряду та більшості волонтерських груп — недоступне через окупацію НЗФ.

63 Маркування автотехніки, що належить ДСНС та якою здійснювалася евакуація мирного населення, наступні: «прямий рівносторонній хрест із розбіжними кінцями жовтого гарячого кольору і золотими (жовтими) пружками. У центрі вміщено зображення Знака Княжої Держави Володимира Великого золотого кольору на синьому полі в обрамленні вінка з дубового листа золотого кольору. На сторонах хреста вміщено зображення рівносторонніх трикутників синього кольору, спрямованих до центру емблеми, а між сторонами хреста — стилізовані зображення язиків полум'я жовтого гарячого кольору із золотими (жовтими) пружками. Крім цього, техніка, яка залучалася до евакуації населення з вищевказаних населених пунктів, мала специфічні розпізнавальні знаки перевезення евакуйованих (білі прапори), а броньовані спеціальні оперативно-медичні автомобілі на шасі КрАЗ-5233 пофарбовані у білий колір з нанесенням на обох бортах міжнародних розпізнавальних знаків санітарно-медичного транспорту (червоні хрести) та відповідними надписами «Оперативно-медична».

4. ОБСТРІЛ САНІТАРНОГО АВТО ПОБЛИЗУ ЛУГАНСЬКОГО

ОРІЄНТОВНО МІЖ 7 ТА 13 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

Про евакуацію людей із лінії населених пунктів Миронівський-Луганське-Світлодарськ подробиць відомо наразі мало. Водночас, у соцмережі було викладено фото обстріляної швидкої на узбіччі дороги біля населеного пункту Луганське. Воно було викладене **міжнародним журналістом Алеком Луном 15 лютого**. Сам журналіст повідомив учасникам мобільної групи, що це авто було вражене вогнем раніше 15 лютого, оскільки він бачив його за кілька днів до того як зробив цей знімок, коли проїздив повз це місце вперше.

Алек описує, що авто знаходилося на західній частині дороги, що прямує на південь, від Артемівська до Луганського. Фото зроблено поблизу Луганського. Оскільки авто перебуває на частині дороги, яка контролюється Україною, це дозволяє припустити, що обстріл вівся з боку НЗФ. Це було не єдине авто зі слідами обстрілу, яке перебувало на тій дорозі, уточнює журналіст. Він надав нам також інше фото з обстріляним транспортом, утім, авто, за фіксоване на ньому, належить до військових вантажівок.

Про цивільні авто зі слідами обстрілів на узбіччі цієї дороги, нам доводилося чути і від волонтерів.

Фрагмент твіттер-сторінки Алека Луна

5. ЧОРНУХИНЕ, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ

10 ЛЮТОГО 2015 РОКУ

За словами **помічника губернатора Луганщини Геннадія Москаля Святослава Галаса**, найбільші проблеми в момент ескалації ситуації в районі Дебальцевого виникали з евакуацією людей

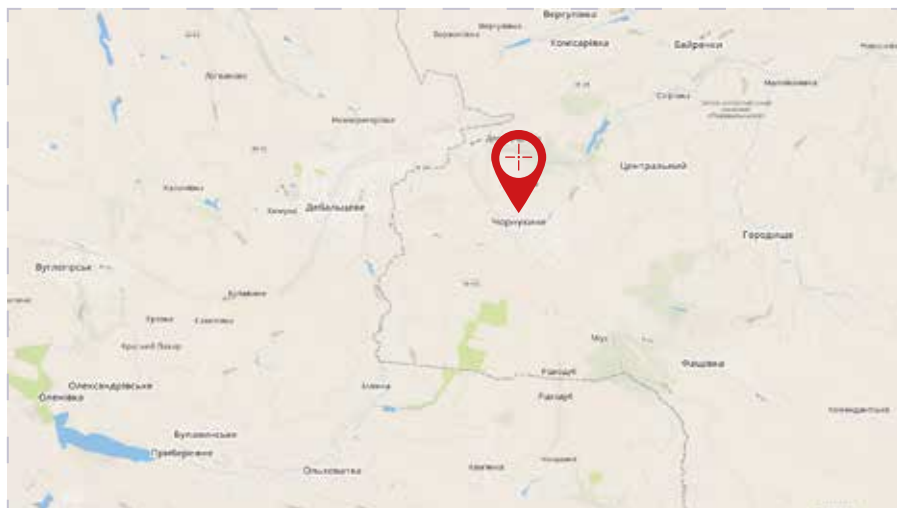
із с. **Чорнухине** (Луганська область, Попаснянський район, у мирні часи тут проживало близько 6 тисяч осіб), яке під час інтенсивних боїв за Дебальцеве було зайняте одним із угруповань «казаків». На початку лютого з метою евакуації

мирного населення з Чорнухина з НЗФ велися переговори про відкриття «коридору» із залученням до переговорного процесу російських офіцерів зі Спільного центру. Логістику та транспорт забезпечувала Луганська ОДА. Був призначений

день для виїзду — 10 лютого. Однак здійснити евакуацію кількох сотень людей, які мали намір виїхати, так і не вдалося, бо транспорт заблокували. Ця історія детально описана на веб-сайті самого Геннадія Москаля, її нам підтвердив і С.Галас під час особистої зустрічі в Северодонецьку.

«О 7-й ранку ми виїхали із Северодонецька до Чорнухиного, але доїхали тільки до перехрестя на Миронівський (Донецька область), що за 15 км від Дебальцевого. Зараз тут стоїть останній блокпост українських силовиків, який контролюється бійцями УМВС у Донецькій області. Далі блокпосту по трасі нікого не пропускають, оскільки с.Логвінове, яке знаходиться поруч, заблоковане бронетехнікою й живою силою бойовиків. Автотраса постійно обстрілюється «Градами» та артилерією... Чорнухине й Троїцьке, які опинилися в театрі бойових дій навколо Дебальцевого, повністю заблоковані. Евакуювати людей звідти можливо тільки в бік так званої ЛНР. Зараз селяни, які можуть пересуватися самостійно, пішки залишають Чорнухине і йдуть у бік окупованих територій», — повідомив голова Луганської ОДА Геннадій Москаль⁶⁴.

С. Галас вважає, що причиною тому, що евакуація так і не відбулася, став брак координації між різними угрупованнями НЗФ та неузгодженість їх дій: «Чорнухине якраз перебувало на адміністративній

межі між Донецькою та Луганською областями, і там було задіяне дуже багато сторін. Ніби все домовлено, а потім вони виїхали танками — і все».

Хоч це й не було фокусом уваги мобільної групи і ця тема потребує розгляду в рамках окремого звіту, але варто відзначити також проблему евакуації людей із місць несвободи, на чому наголошується також у згаданому звіті Офісу Високого Комісара з прав людини ООН. Зокрема, **історію з обстрілом виправної колонії № 23 середнього рівня безпеки для тримання чоловіків в населеному пункті Чорнухине**, звідки до початку

інтенсивних боїв не було вивезено 375 людей (і це слід вважати відповідальністю саме України). Разом із в'язнями інших колоній Луганської і Донецької областей вони, по суті, опинилися в заручниках. За інформацією Харківської правозахисної групи, наразі на тимчасово окупованій території знаходиться 28 із 36 закладів ДПтСУ двох областей, а це від дванадцяти до п'ятнадцяти тисяч осіб⁶⁵. Точна кількість загиблих в'язнів унаслідок обстрілів, а також під час спроби втечі на територію, підконтрольну «ЛНР» (про що повідомляли раніше з посиланням на одного з ув'язнених), наразі невідома.

6. ЖОЛОБОК, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ СІЧЕНЬ 2015 РОКУ

Від помічника губернатора Луганської області монітори отримали також підтвердження інформації про випадок, що, як повідомлялося раніше, стався **28 січня між 29 (українським) та 31 (захоплений НЗФ) блокпостами неподалік селища Жолобок** (Попаснянський район Луганської області).

Першим про цей випадок повідомив журналіст Сергій Іванов⁶⁶. Згідно з Мінськими домовленостями, Жолобок перебував у «буферній зоні». Коли населений пункт опинився заблокованим НЗФ та регулярними російськими військами, частина людей виявила бажання виїхати. Про «коридор» для них домовлялися протягом кількох днів волонтери. Після

кількаденної затримки мирні мешканці нарешті виїхали з населеного пункту двома авто, одне з яких підірвалося на фугасі неподалік 29-го українського блокпосту. У першопочатковому повідомленні журналіста Сергія Іванова з посиланням на військових ішлося про те, що фугас був радіокерованим (на виїзді з Жолобка авто оглядали «казаки»), а метою було

64 www.moskal.in.ua/?category=news&news_id=1474

65 www.khpg.org/index.php?id=1423827575

66 www.news.liga.net/news/politics/4908345-pod_29_m_blokpostom_kazaki_vzorvali_avtomobil_s_zalozhnikami.htm

Пошкоджене в результаті вибуху фугасу авто. Фото з Фейсбук-сторінки Сергія Євремова www.on.fb.me/1DU4CYU

здійняти в повітря український блокпост. За словами помічника Г.Москаля, один із потерпілих, професійний військовий у відставці, з яким йому особисто

доводилося спілкуватися, говорив, що вибухнув саме фугас, а не інший вибуховий пристрій. Водночас, С.Галас не готовий підтвердити той факт, що фугас був радіокерований.

Люди, що перебували в авто, отримали серйозні травми (одному чоловікові відірвало ногу та стався перелом другої ноги, жінка опинилася в реанімації, третій пасажир отримав не такі серйозні травми). При спілкуванні з губернатором вони, за словами С.Галаса, підтвердили, що перед евакуацією їх насильницьки утримували в селі протягом двох днів та не давали виїхати. Один із пасажирів,

Пошкоджене в результаті вибуху фугасу авто. Фото з Фейсбук-сторінки Сергія Євремова www.on.fb.me/1DU4CYU

професійний військовий у відставці, припускає, що НЗФ таким чином намагалися забезпечити себе від витоку інформації про розташування їх військової техніки.

7. СТАНИЦЯ ЛУГАНСЬКА, ПЕРЕШКОДЖАННЯ ВИЇЗДУ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ 17 БЕРЕЗНЯ 2015 РОКУ

Один із найбільш прикметних випадків, який може свідчити про політику НЗФ, спрямовану на блокування евакуації мирного населення, стосується зовсім нещодавніх подій. Стався він **17 березня 2015 року на блокпості в районі населеного пункту Станиця Луганська**, який знаходиться в так званій буферній зоні, створеній згідно з положеннями Мінських домовленостей. Там була затримана⁶⁷ **Вікторія Івлева**, російський фотограф, волонтер, яка вже майже протягом року займається евакуацією мирного населення із тимчасово окупованої території. У команді зі ще кількома волонтерами **вони намагалися вивезти з Луганської області групу із 45 осіб (переважно це були жителі м. Алчевська), більшість із яких склали жінки з малолітніми дітьми — від кількох місяців до 12 років**. Вікторію Івлеву, про волонтерську діяльність котрої, за її власними словами, «ЛНР» було відомо, затримали на блокпості близько 14.40 та протримали протягом 4 години, а автобус взяли під конвой «КДБ ЛНР»

та доставили під будівлю колишньої Луганської ОДА.

Як розповіла моніторинговій групі Вікторія Івлева, її затримували двоє осіб із посвідченнями «Всеукраїнське військо Донське» та відповідними нашивками (як відомо, це один із найактивніших «казачих» НЗФ, що діє на тимчасово окупованій території та в тому числі здійснює масові викрадення мирних людей і застосування до них тортур і жорстокого поводження, учасникам мобільної групи неодноразово доводилося інтерв'ювати таких людей). Один із них представився місцевим лісником «Ніколаєм Івановичем Кузьмінім», він фотографував усі папери Вікторії (включно зі списками осіб, які виявили бажання виїхати), які пізніше в неї, за її власними словами, просто викрали. Другий чоловік представився «Рустамом Хохлом». Вікторія припускає, що він є жителем Станиці Луганської або довколишніх населених пунктів. Волонтер переконана, що ці люди приймали рішення не одноосібно, що її затримання не було їх власною ініціативою. Утримуючи її на блокпосту, вони

постійно відходили та комусь телефонували. Окрім того, Вікторія стверджує, що вони мали наказ на затримання саме цієї волонтерської групи, маючи докладну інформацію про групу включно з персональними даними її членів (імена та прізвища, телефони). Вона припускає, що персональні дані могли опинитися в представників НЗФ через СММ ОБСЄ (цей факт міжнародна організація так і не прокоментувала).

Під час перебування на блокпосту де-факто в заручниках жодних обвинувачень на адресу Вікторії з боку представників НЗФ не звучало. Утім, коли вона зателефонувала «депутату «ЛНР» Ользі Кобзевій, з якою контактувала раніше, та висловила невдоволення поведінкою людей зі зброєю, «депутат» почала їй погрожувати, стверджуючи, що «дістане навіть у Москві».

Пізніше виявилось, що волонтерів у місцевих медіа вже оголосили «викрадачами дітей». Про це зокрема йдеться в статті «В ЛНР пресечена попытка похищения детей киевской хунтой» з посиленням на «ЛуганскИнформЦентр», який цитує «заступника голови Ради міністрів ЛНР» Василя Нікітіна⁶⁸.

67 www.kp.ua/incidents/494824-sm-y-lnr-ne-pustyly-v-ukraynu-avtobus-s-zhenschynamy-y-detmy

68 www.mianews.ru/2015/03/18/v-lnr-presechena-popytka-poxishheniya-detej-kievskoj-xuntoj/

Коли автобус із людьми прибув до Луганської ОДА, там на жінок із дітьми вже чекало місцеве телебачення. Того ж дня в ефір вийшов сюжет про те, що «МГБ ЛНР вдалося попередити масове викрадення дітей»⁶⁹.

Вікторія Івлева каже, що людей, які висловлюють бажання виїздити з тимчасово окупованих територій, підконтрольних «ЛНР», — залякують та розповідають відверту брехню про те, що відбувається на контрольованих Україною територіях. Проти Вікторії Івлевої особисто, по суті, розгорнули інформаційну кампанію. Жителям тимчасово окупованих територій показують картинки з понівеченими людськими тілами, стверджуючи, що це — справа рук Вікторії. Про цю кампанію свідчать також соцмережі.

«Цих людей везли в рабство. Злочинці планували відібрати в них документи та примусити брати участь у незаконному

жебрацькому бізнесі. На причетність до злочину перевіряються етнічні злочинні групи.» — ідеться в дописі акаунту «Сводки от ополчения Новороссии» Вконтакте⁷⁰.

Більше того, у ЗМІ проскочила інформація про те, що проти Вікторії Івлевої в «ЛНР» начебто мають намір «порушити кримінальну справу». Утім, волонтерці про це нічого не відомо.

В ефірі на Громадському ТБ одна з евакуйованих із Алчевська жінок (щоправда, вона виїхала раніше) зауважила, що «це неправда, коли розповідають, що в рабство везуть». Отже, судячи з усього, на контрольованих НЗФ територіях спеціально запускають чутки про те, що людей на контрольовану Україною територію ввозять не з метою евакуації, а — «в рабство».

Ця інформація підтвердилася під час нашого спілкування з жінкою, якій не вдалося виїхати 17 березня, але яку разом із її родиною вдалося евакуювати пізніше.

Наразі ці люди, за нашою інформацією, в безпеці, перебуває в одному з місць компактного проживання в м.Запоріжжя. **Олена Вікторівна Мороз, 1975 р.н., жителька м. Алчевськ**, 17 березня намагалася виїхати з тимчасово окупованої території («від безвиході») разом із родиною — трьома дітьми (1994, 2001, 2003 р.н.) та 9-місячною онучкою. *«Коли ми під'їздили до Станції Луганської на блокпост, нам відразу сказали, що автобус із дітьми не пропускають. На блокпосту до автобусу підійшов головний, але він розмовляв не з нами, а з водієм. Сказав, що їх попередили, що цей автобус вивозитиме жінок здавати в протиступаючу та рабство, а дітей на органи і що нас начебто вивозили на сильницьким шляхом. Хоча це не так, ми самі хотіли виїхати... Коли ми приїхали в Луганськ, там уже на нас чекали кореспонденти, нам роздали дитяче харчування та сухий пайок».*

8. ОБСТРИЛИ АВДІЇВКИ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ СІЧЕНЬ 2015 РОКУ

У березні начальник ГУ МВС України в Донецькій області Вячеслав Аброськін згадав на своїй ФБ-сторінці про те, що співробітникам обласного головного управління доводилося вивозити дітей із Дебальцевого під обстрілами⁷¹. У відділі кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в Донецькій області уточнюють, що йдеться про період (січень 2015 року), коли їх співробітникам доводилося займатися вивезенням дітей із міст Донецької області, які піддавалися систематичним обстрілам. А саме: 5 січня було вивезено 58 дітей із Дебальцевого, 24 січня — 34 дитини було вивезено із Авдіївки, 25 січня — 68 осіб було вивезено з Мар'їнки та Красногорівки, 26 січня — 8 дітей із раніше вивезених із Дебальцевого на прохання родин були привезені назад до Дебальцевого, натомість 8 були вивезені з міста.

За словами **начальника відділу кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в Донецькій області**

Віталія Боднарука, 24 січня під час вивезення дітей із Авдіївки здійснювався обстріл околиць міста, доки в центрі відбувався збір дітей для подальшої евакуації. А **25 січня здійснювався потужний обстріл із важкої артилерії Мар'їнки та Красногорівки** (більшою мірою Красногорівки) якраз у період вивезення з міста дітей. На щастя, ніхто не постраждав, жоден снаряд у транспорт не влучив.

Утім, Віталій Боднарчук наголошує, що щоразу під час підготовки евакуації дітей обласне керівництво міліції максимально широко сповіщало про проведення кампанії з переміщення осіб ЗМІ, соціальні мережі, представників ОБСЄ, громадських організації, а також учасників НЗФ, та просило забезпечити «режим тиші», тобто припинити вогонь для безпечного вивезення дітей. Попри це, каже В. Боднарчук, **у такі дні обстріли міст навпаки посилювалися**.

При цьому, у відділі кримінальної міліції у справах дітей ГУ МВС України в

Донецькій області кажуть, що випадків саме прицільної стрільби саме по колонах, якими вивозили дітьми або по місцям збору дітей для евакуації, не було.

За словами працівників очолюваного В.Боднаруком відділу, жителі Авдіївки, Мар'їнки та Красногорівки звернулися до ГУ МВС України в Донецькій області з проханням забезпечити вивезення їх дітей через складну ситуацію з обстрілами після того як дізналися про вивезення дітей із Дебальцевого (за попередніми домовленостями, діти були вивезені в рекреаційні зони Дніпропетровської області, ідеться про дітей, не позбавлених батьківської опіки та піклування). Укладання списків бажаючих відбувалося через відділи освіти та соціальні служби, записатися міг будь-хто. Евакуація дітей в рекреаційну зону в Дніпропетровській області відбувалася у супроводі «батьківських комітетів» (сформованих із батьків декількох дітей), а також працівників міліції.

69 www.vk.com/wall8816425?z=video8816425_171326993%2F94a4c26366b51c99b9

70 www.vk.com/wall8816425?z=photo8816425_359556516%2Falbum8816425_00%2Frev

71 www.facebook.com/Vyacheslav.Abroskin/posts/1438332683126068?notif_t=notify_me

9. ВИКОРИСТАННЯ ЕВАКУЙОВАНИХ ДІТЕЙ У ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ЦІЛЯХ

Водночас, із евакуйованими з Дебальцевого 5 січня 2015 року дітьми пов'язана історія, яку можна розглядати як чергове намагання НЗФ використати дітей в якості пропагандистського ресурсу. На початку січня ГУ МВС України в Донецькій області запропонувало батькам Дебальцевого вивезти їх дітей в Дніпропетровську область. За словами **Віти Андронові**, яка відтоді супроводжує дітей та постійно перебуває поруч із ними, спершу вони мали повертатися 25 січня. Але, як відомо, якраз у цей час у Дебальцево почалися масовані обстріли, що спричинили смерті в тому числі дітей. Тому батькам було запропоновано залишити дітей в Дніпропетровській області на довший період. З 52-х 8-ро родин вирішили, що їх діти мають повернутися в Дебальцево. На їх місце було привезено ще 8-ро дітей, батьки яких виявили бажання, щоб їх діти виїхали із зони бойових дій. Жодних перешкод для того, аби забирати дітей, ніхто не чинив. «Усе було добре, доки не завершилися бої за Дебальцево. Після цього дехто вирішив пропіаритися або вирішити за рахунок цієї історії свої питання, — припускає В. Андронova — У результаті все було спотворено в ЗМІ».

В. Андронova має на увазі сюжет, який був показаний на наступний день після повернення 8 дітей, 30 березня на центральному російському «1 каналі». Основним лейтмотивом сюжету стало те, що цих дітей начебто утримували насильницьким шляхом та під різними приводами відмовлялися повертати батькам. Кореспондент повідомляє: «І ось до довгоочікуваної зустрічі — лічені хвилини. Все нагадує процедуру обміну полоненими. Пряма траса на заході від Донецька. Колона з одного боку, колона — з іншого. Передача дітей відбувається на нейтральній території, між двома блокпостами: з одного боку — український блокпост, з іншого — ополченців. Після тримісячної розлуки діти знову

з батьками. І міцні обійми, і усмішки, і сльози. Їм хочеться багато про що розповісти, але це не найкраще місце для спілкування».⁷². Це повідомлення було відразу рознесене по ЗМІ «Новоросії».

Очевидно, недаремно журналіст згадав про «процедуру обміну полоненими», адже саме так це і переказали батькам дітей: мовляв, ваших дітей обміняли на 16 українських полонених. Про це моніторинговій групі розповіла телефоном **жінка на ім'я Ірина Кравченко, яка зараз проживає в Дебальцево**. Її 13-річний син Микола був серед цих 8-ми дітей, яких повернули до Дебальцевого 29 березня. Приводимо текст нашої телефонної розмови з жінкою з максимально близьким до оригіналу відтворенням діалогу (розмова відбувалася російською мовою).

Нам запропонували відправити дітей на оздоровлення. Хто виступав спонсором усього цього ми не знали, — розповідає Ірина. — Вони мали повернутися 25 січня в Дебальцево. 19 січня в нас тут почалися, звісно, сильні обстріли. 22 січня генерал (ідеться про начальника ГУ МВС України в Донецькій області В.Аброськіна, — ПРИМ. РЕД.) запропонував, щоб у зв'язку з такою ситуацією залишити дітей на довше, бо куди ж їх зараз везти? На той час везти їх було дійсно небезпечно — і в місті стріляли, і дорогою обстрілювали. Ми погодилися. Все було нормально, вони лишились у тому самому санаторії. Потім батьки почали питати, коли ж ви дітей привезете, а вони кажуть: кому треба — приїдьте забирати самі. А у нас виїзду ж немає, потрібен пропуск, тому що територія України, «заваруха» ця почалася. І вони їх з того санаторію перевозять в якийсь інший санаторій. Привезли їх туди, умови там були жахливі, дитина каже — бруд, невідомо куди нас привезли. Вони всі почали скаржитися, приїхав представник генерала, і їх перевезли в інтернат у Нікополь. Там було страшно. Це ж не те що вони там одні, інтернат є інтернат, там їх і принижували... Ми

почали звертатися в усі інстанції: як забрати дітей, це була для нас проблема. 17 березня (насправді 29 березня, — ПРИМ. РЕД.) ледь-ледь забрали, спасибі, всі нам допомагали. І Червоний Хрест, і з Донецька допомагали нам, що ми їх оце забрали. І з автобусом нам допомогли...

Щодо пропусків. Вам пропонували їх оформити за звичною процедурою?

Кажуть: робіть собі пропуск і їдьте забирайте без проблем, то ж, кажуть, була Україна, коли ми їх забирали, а тепер нічого не можемо зробити. Оформляйте собі пропуск і їдьте забирайте, які проблеми... Але ж це все гроші, це все час. Його ж не роблять просто так. Чекати два місяці, а хто хоче швидше, за нього просили по 1000 гривень, за ці пропуски.

Де просили?

Дзвонили там. Ну, я не знаю. Там одна мама була, вона займала цим всім. Каже, що їй подзвонили і пропонують: якщо хочете швидше щоб зробили — тисячу гривень. А я кажу: яка тисяча гривень? Зараз такий час, тут не знаєш... Потім незрозуміло, через які, обхідні, мабуть, шляхи забрали ми діток.

Ви кажете, їх там хтось ображав. Де саме?

В Нікополі. Вони ж там не одні були, там же багато дітей. Вік різний. Там багато було дітей всіх цих, з усієї України. А так я ж кажу: спасибі всім тим, хто нам допоміг, хоч забрали... А так же ж троє діток там лишилося, не віддали трьох діток.

Це взагалі інша історія, там немає законних підстав їх віддавати. Це інша тема.

Так-так.

У вас там була одна дитина?

Так, одна. Хлопчик, 13 років.

А зараз він у школу ходить?

Так, у нас відкрили буквально вчора школу, все нормально в нас. А так проблем ще багато, у нас катастрофа в місті. Місто дуже постраждало, воду досі не дали. Світло, звісно, дали, але

вода невідомо коли буде. Проривів дуже багато всюди. Але будемо сподіватися на все добре. Те, що ми вже пережили... Я ж кажу: з одного боку, добре що його тут не було, бо тут таке творилося... Так вони це все бачили по телебаченню і в інтернеті, а якби знаходилися тут, це можна було просто зійти з глузду. Це був жах.

Ви не виїздили?

Ні, ми тут були.

Якого числа ваш син повернувся?

27 чи 28... Минулої неділі (насправді це було 29 березня, — прим. ред.). Місяць ходили. Де ми тільки не були, куди ми тільки не звертались. приїздили і кореспонденти, і Червоний Хрест приїздив. Ми з усіма зв'язувалися. Дар'я нам допомогла в Донецьку, котра по правам військовополонених (ідеться про т.з. «Омбудсмана ДНР» Дар'ю Морозову, яка фігурує також у сюжеті «1 канал», — прим. ред.). Не знаю, правда чи ні, але кажуть, що обміняли 16 військовополонених на наших 8 дітей. Я ж кажу: це якийсь жах...

У розповіді І.Кравченко варто звернути увагу на кілька моментів.

По-перше, щодо залучення Червоного Хреста. Про те, що «повернути дітей» допоміг Червоний Хрест повідомляв і «1 канал», і наша співрозмовниця. Утім, у Міжнародному Комітеті Червоного Хреста нас запевнили, що в переговорному процесі і в процесі передачі дітей вони жодної участі не брали. «Дозвольте вам повідомити, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста

не брав участі в цьому конкретному випадку. Тому ми не можемо коментувати відомості, викладені в статті.» — повідомили нам у МКЧХ.

По-друге, сама жінка в кінці визнає, що не так вже й погано, що її сина не було в місті в момент обстрілу.

По-третє, озвучена історія про «обмін 16 полонених на 8 дітей» видає в жінці жертву пропаганди.

По-четверте, в питаннях щодо пропусків: жінка посилається на «одну маму», котра дізнавалася про подробиці оформлення пропусків і котрій начебто озвучили таксу в тисячу гривень. Нам відомо, що проблеми з системою перепусток є, і хабарі та корупційні схеми в цій системі найімовірніше існують, утім, ГУ МВС України в Донецькій області стверджує, що готове було надати перепустки батькам цих дітей за спрощеною процедурою, і навряд чи це неправда, з огляду на розголос, яку отримала ця історія. І так — в українських правоохоронців з моменту захоплення Дебальцевого представниками НЗФ справді немає доступу до міста.

П'яте. Очевидне свідоме чи змовлене впливами намагання видати бажане для російської пропаганди за дійсне. Ідеться про те, що трьох дітей начебто «не віддали» (знову ж таки, це було підхоплено російським «1 каналом»). Насправді ідеться про дітей, що перебувають під опікою держави і за яких держава відповідальна, а повернути їх вимагала жінка, що має статус матері-виховательки та проживає в Дебальцевому. Повернути їх на територію,

непідконтрольну уряду, правоохоронці права не мали⁷³.

І нарешті. Гуманітарні організації, які здійснювали візити до дітей із Дебальцевого, інформацію щодо умов проживання коментувати відмовляються з огляду на причини, пов'язані з їх діяльністю та мандатом. Утім, супроводжуюча Віта Андропова переконує, що озвучена інформація щодо неналежних умов — неправдива.

В ГУ МВС Донецької області те, як ця історія була представлена на російському ТБ, вважають провокацією. Вони не виключають, що на батьків тиснули з метою використати їх та їх дітей у пропагандистській кампанії та інформаційній війні.

Зауважимо, що загалом використання дітей із пропагандистською метою — одна з характерних рис цього збройного конфлікту. Наприклад, на початку червня 2014 року до центру соціально-психологічної реабілітації дітей-інвалідів у Краматорську, підвідомчому Мінсоцполітики, прийшли озброєні представники НЗФ разом із журналістами російського каналу «НТВ». Вони попередили керівництво центру, що наступного дня будуть знімати сюжет про те, як діти ховаються в бомбосховищі, хоча місто ще не перебувало під обстрілами. Після цього керівництво установи та місцеві соціальні служби організували таємну евакуацію дітей, за що директор центру та місцеві чиновники були викликані для «проведення слідства» та обвинувачені у викраденні дітей⁷⁴.

73 Начальник ГУ МВС України в Донецькій області В.Аброськін коментує це так: «Названій матері, яка трьох із чотирьох усиновлених дітей віддала для евакуації з-під обстрілу, було відмовлено. Згідно із законом, вони перебувають на повному державному забезпеченні, а вона є лише матір'ю-вихователем, отримуючи щомісяця від держави виплати за кожну дитину. При цьому, в уповноважених органів має бути повний доступ до спостереження за утриманням дітей. Враховуючи, що жінка проживає на тимчасово окупованій бойовиками території, представники української влади не можуть виконувати цю вимогу, так само не можуть за необхідності допомогти дітям. Правоохоронці запропонували «матусі» або переїхати на підконтрольну Україні територію і продовжити виховання дітей, або розірвати договір їх виховання. Від обох варіантів жінка відмовилася. Діти поки що залишилися в Дніпропетровській області». www.facebook.com/Vyacheslav.Abronskin/posts/1438332683126068?notif_t=notify_me

74 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti-_html

10. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНОГО ІНТЕРНАТУ У СЛОВ'ЯНОСЕРБЬСЬКУ

СІЧЕНЬ 2015 року

У 9-й доповіді ООН ідеться про ускладнену евакуацію з соціальних установ, зокрема літніх людей та лежачих інвалідів. Часто, ідеться в доповіді, вони самі не погоджуються на вивезення. Однак, «члени збройних груп кілька разів заявляли, що не дозволять евакуювати людей з таких установ у контрольовані урядом райони». Цій тенденції можна знайти достатньо підтвержень.

Так, волонтерка Вікторія Івлева розповідає про ще один випадок блокування представниками НЗФ евакуації людей — із **психоневрологічного інтернату в Слов'яносербську** (районний центр у Луганській області). «ЛНР» відмовило в евакуації звідти людей ще минулого року. «У січні Слов'яносербськ знову був обстріляний. Тоді вони вирішили, що вони вивезуть лежачих хворих в Антрацит, який знаходиться за 100 кілометрів, на відміну від контрольованої Україною

території, яка знаходиться всього-навсього в кількох кілометрах, — розповідає Вікторія. — Вони вирішили, що вивезуть їх у будинок для літніх людей, а самих його жителів розподілять по інших інтернатних установах. Але коли вони зрозуміли, що аби вивезти лежачих хворих, швидка повинна зробити 50 ходок, то передумали евакуювати». Таким чином, жителі психоневрологічного інтернату досі не евакуювані із зони збройних сутичок та потенційної збройної ескалації.

11. ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ МІСТ КРАСНОДОН ТА РОВЕНЬКИ

2014–2015 роки

За інформацією Офісу Омбудсмена України, на сьогоднішній день в зоні АТО перебуває 126 вихованців Краснодонського обласного дитячого будинку-інтернату, з яких 80 — це діти. Більшість вихованців цієї установи є тяжкохворими (так звані 3-1 та 4-й профіль) та не можуть самостійно пересуватися. Також не евакуювані 195 вихованців Ровеньківського обласного дитячого будинку-інтернату, з яких 27

дітей (у даному випадку йдеться про 2-й профіль, тобто людей, які можуть самостійно пересуватися).

Ще від минулого року і досі НЗФ, які здійснюють ефективний контроль на території населених пунктів Краснодон та Ровеньки (Луганська обл.), перешкоджають евакуації вихованців згаданих інтернатних установ. А без такої згоди та двосторонніх домовленостей здійснити переміщення осіб, що через їх важкий стан потребують евакуації на

«швидких» (а не на звичайних автобусах) — по суті, не є можливим.

Окрім іншого, це ставить Краснодонський обласний дитячий будинок-інтернат та Ровеньківський обласний дитячий будинок-інтернат на межу гуманітарної катастрофи. Продукти харчування (а деякі особи потребують спеціального харчування у зв'язку з особливостями захворювань), ліки і загалом гуманітарну допомогу вони отримують виключно від волонтерських організацій.

Далі подаємо коротку хроніку спроб незаконного примусового переміщення (тобто, по суті, викрадення) дітей із дитячих установ Донецької та Луганської областей до Російської Федерації.

Варто зауважити, що хвиля таких спроб великою мірою була спровокована несвоєчасністю прийняття рішення з боку українського уряду щодо вивезення дітей із зони АТО. Через це вони, по суті, також опинилися в заручниках. За даними Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, починаючи від червня 2014 року представники НЗФ «ДНР» і «ЛНР» вимагали від місцевих органів влади інформацію про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, довідки про стан їх здоров'я та письмову згоду керівників закладів на вивезення дітей до Російської Федерації.

- **12 червня 2014 року** автобус із 25-ма дітьми з м. Сніжного Луганської області, був перехоплений НЗФ по дорозі в Дніпропетровську область та вивезений через контрольований НЗФ КПП «Довжанський» до Ростовської області Російської Федерації. Щоправда, вже наступного дня повідомлено було про повернення автобусу з дітьми на територію України. При цьому, Європейський суд з прав людини зобов'язав Росію негайно повернути Україні викрадених зі Сніжного дітей.
- **15 червня** українська Омбудсман Валерія Лутковська повідомила про те, що «представники так званої Донецької народної республіки заволоділи списками дітей-сиріт та намагаються під приводом оздоровлення вивести українських дітей із міст Донецька, Горлівки, Краматорська, Єнакієвого Донецької області за межі України».

- **24 червня** озброєні представники НЗФ завадили евакуації в Харківську область дітей зі ще одного дитячого закладу Краматорська — дитячого будинку «Антошка». «Як тільки ми захотіли вивести дітей, то до нас прийшли озброєні люди... і оголосили, що місто Краматорськ Донецької області знаходиться у стані війни з Україною, це ворожа держава і ми не маємо права відсилати дітей до ворожої держави», — розповів лікар дитячого закладу Анатолій Романов, якому озброєні особи погрожували у випадку, якщо він спробує здійснити евакуацію⁷⁵. «Постійно велися переговори. П'ять-сім разів на день терористи змінювали свої умови, — розповідав про евакуацію радник міністра внутрішніх справ Зорян Шкіряк. — Коли домовленість начебто була досягнута, Гіркін і Абвер, які тоді сиділи в Слов'янську, категорично відмовлялися відпускати дітей. Зрештою, діти таки виїхали, але не організованою колоною. Їх вивезли однією машиною по одному-двоє за декілька разів. І один раз, згідно з нашою оперативною інформацією, планувалося здійснити обстріл машини з гранатомета, щоб потім все представити як випадковий снаряд з українського боку. Обійшлося»...⁷⁶
- **4 липня** МЗС України звернулося до компетентних органів РФ з вимогою не допустити несанкціонованого перетину 206 вихованцями Амвросіївської, Мар'їнської та Донецької шкіл-інтернатів

україно-російського кордону; 11 липня — 53 вихованцями Мар'їнської школи-інтернату; 13 липня — 150 вихованцями Мар'їнської та Донецької загальноосвітніх шкіл-інтернатів⁷⁷.

- **У ніч з 21 на 22 липня** вдалося вивести із зони АТО 36 дітей з Мар'їнської школи-інтернату № 3, які протягом двох тижнів утримувались разом з дітьми зі школи-інтернату № 1 м. Донецька, до Святогорська⁷⁸.
- **27 липня** до України повернулася 61 дитина-сирота з м. Луганська, яких було незаконно вивезено напередодні на територію Російської Федерації⁷⁹.
- **28 липня** РНБО повідомляло, що «у Донецькій області продовжують утримувати 135 хворих дітей з Донецького міського та обласного дитячого будинку „Малютко“, де перебувають ВІЛ-інфіковані діти. Бойовики в категоричній формі забороняють вивозити дітей із зони АТО»⁸⁰.
- **8 серпня** відбулося викрадення НЗФ 8 дітей віком від 8 місяців до 2 років, вихованців дитячого будинку, які перебували на стаціонарному лікуванні в одній із лікарень Луганська. Вони були примусово та незаконно переміщені озброєними особами через пункт перетину державного кордону Ізварине Луганської області на територію Ростовської області. 13 серпня вони були передані українському Омбудсману та головному лікарю дитячого будинку в м.Донецьк Ростовської області⁸¹.

75 www.youtube.com/watch?v=IXdoZEMPMhE

76 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti-.html

77 www.gazeta.zn.ua/socium/operaciya-evakuaciya-gosudarstvennye-deti-.html

78 www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3885:2014-07-24-09-11-11&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75

79 www.ombudsman.gov.ua/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=4018:2014-07-24-09-11-46&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75

80 www.tyzhden.ua/News/115556

81 www.tyzhden.ua/News/116726

Центр Громадянських Свобод

Заснований в Києві 2007 року для просування та утвердження цінностей прав людини, демократії і солідарності, принципу людської гідності в Україні та на просторі Євразії. Головною метою ЦГС є захист фундаментальних прав і свобод людини. Наша організація представляє інтереси суспільства, здійснюючи контроль як за національним керівництвом, так і регіональною владою на предмет дотримання прав людини.

01004 Київ
Вул. Басейна, 9Г, оф. 25
www.ccl.org.ua
ccl.org.ua@gmail.com

Українська Гельсінська спілка з прав людини

Найбільша асоціація правозахисних організацій України. Спілка об'єднує 30 правозахисних недержавних організацій. Метою діяльності УГСПЛ є захист прав людини. УГСПЛ вважає себе частиною гельсінського руху і продовжувачем традицій та діяльності Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод – УГГ. Українська Гельсінська спілка з прав людини була створена 1 квітня 2004 року. Спілка є неприбутковою та неполітичною організацією.

04070 Київ
Вул. Фролівська, 3/34, 3-1 поверх
www.helsinki.org.ua
office@helsinki.org.ua

Коаліція громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі»

Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», до складу якої входить 14 громадських організацій та ініціатив, була створена наприкінці 2014 року. Метою діяльності коаліції є документування та створення єдиної електронної бази даних, що в майбутньому може слугувати джерелом первинних відомостей про скоєні злочини в рамках національного і міжнародного розслідування, а також публікація регулярних тематичних доповідей стосовно порушень прав людини та обмежень основоположних свобод.

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal blue lines for writing notes, spaced evenly down the page.

